

ЧАНДОХУ из Тоболы

Тиши Чанненеңилә цабудуә, шын да жәто, қәди тасы

Тончонди құжән⁶⁶. Тади құсын зе наини, вә мазманци әз.
хуәндең Сүрәти Сүйвәнди⁶⁷ айса. Ваңған зуәли хөн-
шонли зыху чу⁶⁸ шяли зыйи да шә⁶⁹ тиңдя зәби дөли Сая-
шун, Конжуду Дувәщян. Шянгуан⁷⁰ ләс шын зуә да тон,
шын⁷¹ яи : - "Ба бандонзыниди лиги қаяжын дәдо датоншон
шә әз, шин жөншон зуәли) ниму шәтели. Бу ё бо жиң, киңи
ба зүй мәндели!" Най дайнили, киншын до бандонзыни⁷²
шон⁷³, зуіжынму тиңжан гөңдинди ләдо да тонлоғали.

Таму ги да лое дөли ще, лиги, лигиңя да чу ямыг зули.

Вон да⁷⁴ лое ю вен яи : - "Яи, ба қянтуниди⁷⁵ - кима⁷⁶
зуйжын қон ванли мәю? лиги жын да бә шен!" Най үә :
- "Вә зә кан лихуәнчи!" Най әрхуән дөли бандонзынили
сыңғенди . "Лиңеси дуан лиги жын, мә қучи". О рәпте сику
тиңжан жи қонзынили қәхуди шынин. Ний кә қәди : "Заму-
ён, шинхали лиги? Оң ви кан мә чу җанын?!" Най зуіжын
ба вә чели сан няни. Та е гә чин қучи!" Ний гәймөн лә
до жи қонзыни, зы ван⁷⁷ баң⁷⁸ чуюнын⁷⁹ төбди лиги жын, шин
қәхудини. Шында лий үен⁸⁰ үен⁸¹ үен⁸² үен⁸³ үен⁸⁴.

* Ноди шын жәдисе, "лу үәди поза".

ШОНЧЯН ханли нийчен : - "ЧЭВ дое ни күэ шинлэбэ ?" Лян
хан сан-сы шын, хансы бу шинлэ. МИИ цили, кэ даханли
ийичн : "БОЗЫ лэли !" ЧУОННОНДИ КЫН ИКЕРГ РУЛУ өАНЧЕЛЭ,
ЗУЭХАЛИ. ТА ВЫЧИ : "БОЗЫ ЗЭ НАТАРНИ. ДУАННОНДЭ ! ВЭ
КЭН ВЭЛИ !" ВА КЫГЫ ЧУ БАНДОНДЫ СЫЧЯН' БЭ ~~ЖИ~~^{ЖИ}. ЗЭ ҮЭ
КЫ КРЫСЫ ЧЫННЕЖИН. ТА ХАН Ю КИГЫ МИЗЭЧ ЧЫНДЫРХАН ХАН К
КИГЫ ВЭХОР ⁶⁸ ЖЕГЫ ЧИНГЭТЭСУЙ. ЧЫНЛОХУДИ ѢӨМІР ЖЕГЫ
ЧЫНДИЛОН. ЧУ РУЭ КЫГЫ ХАН Ю ГЫ ѢӨМІР ЖЕГЫ ЧУР. КИГЫ
ЖЫН СЫНЦИ ШЫНГО⁷⁰ БОДДА⁷¹ БЫЛКУЭ ЁЛУАН⁷² МИАНУ
ЛАНДОН⁷³, ФАСЫ ЖУСА⁷⁴, ТУВУ МЫНДУ⁷⁵, НЯНОСЫ МИНХУАН⁷⁶,
ЩЁММО ЖОНДЫ⁷⁷ ЧУЛУ. ТАСЫ ДУНАДЯНДИ БАНДОНДЫ⁷⁸ ѢСЕ БАЗЫ
ЦУНДИ ЖЫН. ЧЫНЛОСКУ ӨЧУИН МИН ЖЕ ЧЫНДЫЙ ВО-ВАН ЧУНЫЛИ.
ТА ДЮДАДИ ПЭНӨН ШИН⁷⁹. РУАМУ ГУЭР⁸⁰ ДИ ӨДИ⁸¹ НИНЧУН,
МЭ ЧЯН ГУН-ЕНДИ НЯНДУ. ХУЛЭ ЧЫННЕЖИН ҚОН Да ЧЫНЛИ ЖЫН,
Е ЦЮ ГИ ПОЖЫН ШУ КУ ДАН ДАНЭҮЛЫ БЫЛ ОНДЫ. ТАДИ НЕНДУЗЫ
ГИ ЖЫНДЯ ЗҮ ЖЫН-ЧЯН, БУ ИЛОН, МУ, ВЫ⁸² ЭРЖЫН ЖЕНДЮДИ
ГРУЭХУЭ ГУОЖИНДИНИ. ЧЫННЕЖИН КАНДИ НАЧЕ ЗУЭРГУАНЖЫН Ю ЧЯН-
ХАН, ЦЭЭЧ⁸³, ЧИ-Я НИН⁸⁴ ЧУН ЖЫН ЧУН ЩӨН ДАНМУ⁸⁵ ТАДИ ШИННИ
БУ ПИН⁸⁶ СЫН. ТА ШИННИ ЩӨНДИ ҮЭ : "БЭ ДАНОС ДУЭХУЭР ДЫСЫ
ВЭ ЖЕ НИМУ ЖЫДО ВЭДИ ЛИХЭГ"

Чынлоху чуанляшицыя яланчин щёхуэзы. Даңя шонлёнди да-
мэсн ян. Таму шонлён хо, ё ба өргү мэмэ вүнчли. Күлэ
щё гуанжя бүдсли, бу ёт таму мо ян. Чыннёриин ба ласчу-
му хуәчелэ, датуэли. Даңи гуанжиму дун по, эн цуар-
ду поли. Чыннёриин лян ляншуму хансы ёнёр мэ яндини.
Цаяндигуанжын иицэн, набулё та, бу дэ е бу дый чын.

Үди гуанжын дэ яйму өэди : "Вэму юга сүни, заму бу зо-
тали. Вэму кан, сий дан мэ тади ян, заму зу үа та. Мэ
йижин фа шы кин. Ниму фончин, зу да өрмүсэя сий е бу
мэ тади янли. Ниму даҗыму кан, өргү дүй бу дуй ?"

Даңя ии шонлён, өсөн "Эн өрмү бан!"

Зэ ёт Чыннёриин дэдицер щёхуэзы туди ли чэ ян да шын
ханди : "Мэ янлэ !" Таму долигы үүензышли. Вайбогы
мынчى зу чулэ йигэ лототэ ~~ханди~~ Чыннёрииди ян, яя
ий гүэлэ мэли вужин. Чыннёриин зуху ~~ханди~~ янди хын доли
лототэди ~~ханди~~ мэнкурии ~~ханди~~, ба лототэ хан
чулэли. Та донсы фали вушы кин янди чын. Но тэтэ өсөн :

" ~~Ханди~~ Ниму тэ бу ёнли. Ю мэди ёю ю мэди. Ниму зыму
ба на мэянди, ниму на ~~вон~~ кин мэянди ? өсн шыму доли ?"
Гуанжин өэди : -" Лототэ , ии бу өрдө ьэлдиди рунду өр-
сн өртн. Вэму на вон кин мэчини, бу на вон чу мэди хан .

Дотээ цэс : - " Вэ хуэли өнгө дади суурин, мэ тийн гүэ
 цэвдигээ сэчин ?!" Өүйнэн зүйн өнгө өөрөө байсан, ба та ний
 даа, гуанжин зүйн юу өнгө нийхүү бу ё минь, ийнхүү жын, чуан
 шиге жын. Ныгын жын чуан либий жын. Нийн ду бу ган мэ
 чыннэхэндид явли. Чыннэхэн бу эндээ эрдээ сэчин. Кий лен
 сан тийн бу часы. Цинни сэчэндид "Гүэ сэчилэли ?!"
 Та лен ляшуму нийт шонлён, ба өччээн шолижэр . мэ шин
 ян, жаги эрэгн. Мэдэй дуэ, өдрийн дуэ. На чийн мэ мийн
 мэли. Ху лэ датин эндээ, жицээндийн гуанжину ляян яиму
 ганхади кымуты сэчин. Та цэсн "Цаяанди гуанжин цэн чу-
 лэли жүүлти куй жынди сэчин. Гүэ сани" ⁸⁸, за мэ жын мэ
 замуди явли ?!" Ичиди ляшуму ти та өдрий : - " Чындаагэ
 ни Чан жагы сэчин зуди дуэ кэ нэ ?" Таму бу ган жэ ний,
 цухади жагы шулийн дээрэндийн бу өө заму чы өнгө !" Чыннэхэн
 өдрий : - " Зынтуу бай ?" ляшуму өдрий ! " Мэ шулийн таму бу
 хон заму гүэ жыны заму е бу нийн өө заму гүэ чу тангуан-
 ян ! чындаагэ, заму кынтуу бай. Идийн ё до чыншигүү ба
 замуди яндяян дани. Тамуди мөмөй ик гуанжин, замуди
 мөмөй юу хо мэли !" Чыннэхэн ний тэгээ, өдрий : - " Жүйн
 заму чинтийн юу вүү. Тийн нийхи заму юу дүүшүү !" Цаяа

е өали кинен "Хо!" чынларху хүснэгти доли динээр делинра за цоди вазы, мэ күэкуэди на гэжинди бэхжүүр лигүэ доли чынили. Зэ кин хуэбашму⁸² е ду доли. Таян до дян дэнди сэдэ датя лэ до яндян мянголли. ~~Чын~~ щэхүэзы ба мян би ба, Чыннэчин шинчили. ба задо вон Ганхуяг он ии пи, ~~Ганхуяг~~
 касади ниха багы лангут лиши өнн суй. Зандян до гуси
 шаншан лывчи сансынди ханли кинен : "Хощэзы ниму бу ё
 Чындае хо си ? пиму е бэ да суан хо хуэ ! Замусы ю си,
 сансы си ! Си бу өнгүүлэх, хансы гуэлэ !" Хади дэв-
 ниди хуэхи бу лигы вон лигы. Гусондиди щансын гуэлэ
 шончийн бу туди. ~~Зүй~~ ии пэй хуа үэ : "Чындае ни залы ?"
 Сий ба ни ложинэ дэйли эүли ?" Гуанжондиди ии бянки
 өэдли хуа, ии бянни ная диди са жин да хумынни өсн чучи
 ги щанямынни бо шинчили. ~~Чын~~ ё вин жүнчиди ба та винчүли.
 Чыннэчин бу ындо ынды сичин, хан өэдли : "Ба нимуди мэ-
 мэ хон вэ зу лен тая !" Гуанжондиди щансын өэдли : - "Чын
 мэмэ хан бусы лян ницийн ииенма ?! Заму дижуму хан ю са
 өэдлини. Б са бу дуйниди, ни дуй вэ өэдли, иидин зонни,
 ёхни суй/шинни." Чыннэчин өэдли : - "Вэ мэсн ян, бу
 зүн ниму гуан ! Ниму зуди са сичин, бэдли ян мэ жин мэлдит
 Гуанжондиди өэдли : - "Чынадле, сарты си мэю вэлуди си.

Ни фэ заму мэдэг бах,
 заму энэгээ энэгээ бах.
 чын сячин ээ цаян хөвөсни. Их бэ хүэ чи чин до ли бах
 зүэ, нэхур заму ээ тохиен. Чынне дин хал донсын эндээ, дон
 щён цинчии, цю тинцэ вобяя илүүан. Мунийсээн цянгуан
 цэлийн чантуулжинди бин, яи ляа даанади эзэ. Чынне диний нийн-
 ю, ляанту лиги цо ляа лэнгуэли төбинээ ду лоли. Та тий-
 цян вэту ии хан цэцэс гуажин лэли, ии бэ ѵе зодо цо
 шончяа ^шкандуэли. Ву лёшэн хын луан зы чийн кансалиты
 даанади эзэ. Чынне дин ии бах, цю хүэ чуанади даан. Задачи
 хуэбакчу ду по ванли. Та ба зодо эрха, хамийн хамин
 ханди : - " Ниму бэ дун шу ! Үэ зын чинийганаа да гуансэн
 цянгуан цынтууди, бачинэху ву ^жка да боян, босна, даадо
 ямын зули. Надичи, ляа еди зуэли тон, вийни гуансали.
 Ву бүн өө, щян ца саныга баязын, туй ии туй щүнчи, жижку
 зэ бах. Их ванади : - " Ниму туди моси яи, сиди хүй ?
 Ниму ии тун ю дүүшнээжин ? Чынне ии чэдэй : " Ихсэн иэ
 бигч жин. Чиннэжин бу лявлуй тохижин. Цянгуан цянтууди : -
 " Нэхур ба та ^{ан}хуэлэ ^чу ^чүүдээ, шу эс багцованын чи ?
 Зүй ё да малабий хан ю жинни, дин ба зори начу зэ бах !"
 Бигч сячин ю бигч жиннидий жинни, та ии чиннэдийн мучин
 ба дин сууринли. Та ма тинчян, рийший банду ташж ху
 пижээли. Чин бахти эрээ полуулж гуансэн. Чон яи цэдэй

хүа, жын түэ жэн, нө нэлийн⁸³. Лототэ ба түнхэн чи.ди ло

дася шонленли гүйбин зэвби. Тиньи тамусы гуа гуву эр.⁸⁴

Щантэе ба Нэгчин дивли ша нянди цэвэжинэ. Энэ сэхур

ташон⁸⁵ ляя ца янди ишчэн, өэсъ!" Тонху чиннэжин ба зүй
шу ман, чулэ ляя заму оу дий ле. Оу ву виан цо, чүргэн⁸⁶,

е мяндэй хулэди хуэхуан!" ба үргы сэчин шонлен хо,

ю ги яи хали эрбий лэнди шинээ, ёё ба Чиннэжин зү

сни. Таму щян гили иибий лен, сячин балли, ээ ги иибий.

Яи өэ: - "Тонжинба! шудо чингүүзүн шудо чинжэрийн

ай си е мэю. Чин фон жын дын. Тамусы гуагу ву эр, эрээ

ий си, шынха йигы кучу тандинди лопээн. Та е мэю бана-

фа. Мин тэн ниму кан сышуба!"

Ээ өэ үзгэ яиди янхи, шухижин ду. Банционзынди жын

мэю йигы бу хэпа тади. Сий дан до ташон юцер чинчын,

сий ээ ги та хуацер чян, жачи хан балиди, өнжине е

шубулё дуэдади зүй. Дансы мэ чян, мэ жан чин, ногын

жанжин сүйман бусы, жэсн ёё та түэ ии дан нини. Та

шули хинчезы мөнэ жинди чян, щинни фэди: "Сесн, вэдий

цэйнү е дали ... " Та үнэтуу шужаши жын ба Чиннэжин

додо хиционзыни. Арын ғонза кэ лихе, ба дазын, да ⁸² ценна
ядо литу саңтаян ии да ву тян ии ⁸³ шын. Кая ю сали
жынди щунған зэ шыны баянзыни яни. Күэйиму ба чинне-
рия надо хиционзынили. Чиннелерин ли кан жичу-дуңду иди.
Ли жынзы чучи щунди жынди нозы тын. Никонзы литу лимяни
ғонди йигы щячуон. Но дунбонгы вахади йигы щячуон. Кан
ко дунбонгы вахади йигы ще дунцур. Дунцур литу ғонди
баянзы хуонсаван. Ван литу қуанди кидер дамазы ю,
литу ғонди бандер дындо няны. Нии өнчи ба дындоңыз
⁸⁴ дяңкүэли. Лөнчи бу лөн, яя ляп йиге гулхундын киея.
Канчи е хөпа санза. Мий өдөр :

- Чынлоху, зэ шыны чубоншон зуэха, хуан йиха. Вэ ги ни
ю ~~шын~~ хуани, заму лайиха. (Нөхин өдөр :

← - Нын чын, кэйи ! - Та вуэзэ щячуоншонли. Нии өдөр :

шын шын
" Ви заму ^{шын} шыны щячуон ? Иинцын жысы бандынзыниди йигы
шина. Шыны дунци кэ лодо ! ва жын дан қояцо щячуоншон,
жысы ^{шын} сан, наң хуэ" санжын дэдигүй, чу, шүэлэ, будны
дунтас. Тада ба санжын вон щячуоншон ии ғон, чинбаян
юны әңгүүн аузы ⁸⁵ ху бян ю лөнгү күшүн, санху дуншу

шончин, ^a тулаа вандо көнчүн дүрүшон, ба лөн ти күэ фон-
 до күлүн литу, нянчин ю цы, ⁹⁵ ян дин, эр ⁹⁶ цы, эр ⁹⁷ цы,
 көнчүн фонди ташун ⁹⁸ баруу бу нын дунтак. Зэ ялангу ку-
⁹⁹
^{эй}
 дэйшиху ээ йүнгөмөнзы ⁹⁹ ба өзи пындадааншон, эсн ляшон
 би мын. Тусы дуэ чинди ханзы е ⁹⁹ добучу. Эн тун саячыны
 зы, жанди чи чубулэли. Ба жын хуэхүэдүүлүсүнни. Тусы
 яшшонни, е янбучулэ. Гуанчади шинчук ⁹⁴ жашу, синчин наан-
 шу. Жю үйгүй щачуон бу цы ба дуэшо жаш чысмы, хэснэгти,
 дуэшо чусыгүй. Шедозы Лиэр ба Чыннэжин өндөр щачуоншон,
^b
 ииху өэди : - "Чынлоху вэ вэ бантон и тинчян, нисвирн
 ко хан. Жы синчин ни е минбай. Чонян өэди хо, гуснгун
 ии дин, жю фан. Жю минбай, ни хансы юғы са мэю. Гүон-
 гуя нянили бу жу сазы, ни жыдадааншонку чо наан кэ, юли
 вучян бэ тинлэ, ~~Жамынни~~ ю бу жун шуонся, жю
 зыонди да гуансыди жын. Чыщер фан, зе ву бе өз, ни
 мэ дуэли юғы шони. Каңу ленчы чанлэ, заму дадя өзүн ии
 фан. Нэхур ни чыщер жэ фан, хэщер гүн ца. Вээди хуэхиму
 е хохор фусыни, ни каң хобухо ?" мий Лиэр өэ ван, ба
 шу гынгуэлэ, дин Нээрин точчян. Чынлоху ии тин пүчиди
 щёли. Та өэди - "Ни өэли бантян са хуа ? вэ дон ви ю"

са сүчини. Нүүчэлэ нись вон вэ ё чян? Ни датин вэсн
 газ сади? Ни ю бусы вэдэ лади эр, щэцн иш. Вэ виса
 ги ни ги чянни? Лиэр иитин, ба нянзин лицен, өдий:
 - "Чынлоху ни цуку" ⁹⁵. Ници данзы жэв бу щё, ган зо
 вэци мянчян са е. Ни ишдо щедовы лиэрди лихэ. Вэ
 кан тули ⁹⁶ ё бу ги ни ^Лгы лихэ. ^Лни ё бу ишдо лихэй с
 санды нян ⁹⁷. Лиэр ги хуэхиму ханди цынбули - "Хуэхиму!"
 ба та лёдо, ги та ба ^Лришон ^Лон "!" ё та чон тиха замул
 шидо! Лиэр ю жимуха жихуэй, цен ба пэрий вон щячон -
 шон шонхи, выху дысыни. Кэсн жанху бабий иин ⁹⁸ до шунни
 кан, дуэ хо! Чиннээрийн кая, ю минбэли шинни Ни сүүчэн
 ю ^Лнишдяр өдий: - "Лиэрлэгэ ни цян бө хуэ ли. Вэ
 цэ лян ни өдий щехуар. дынты ни жили. Заму жиму бан,
 ни на эрдуелэ, вэ өэ. Диэр хан дэнсү ю жили санни. Та
 ба ту вончян иичин, өдий: - "Чынлоху ю хуа ни цэба"
 Чиннээрийн мяннинди фоншу ба тади бэзнейди винза чөчу
 вон хуэни ии дын. - "Наха!" ю лян хуон иин на тү
 ба Лиэр щещэвь на туй ячу ^Лтами ху ё. Жанху ба бозы
 фоншу ни шу, ^Лхолхудал хуалалади ишнэн. Лиэр түүнчн
 тикидти Чынлоху өдий: "Да си ни цагын дүүнчир! Ни тё

жинин еси гуансы, лен тө жинмин еси гуасы. Жанжын вэ
жкуэбучын. Вэ жыкур щан ба ни зу си, жаку вэ тэнин
ни зэ си!" Ен Ниха ба Лиэр жакуэли, гуанды ба хувлир
хадели. Ба зэди ялимү хади дөдерди зандали. Лиэр ги
Чыннётин жанды ғәди: - "Чындае жомин? Чындае жомин?
Вэму вұры ба ни ложынде дыйзуди. Чуансы вәмуди цүэ!"
Чыннётин ха-ха дацеди, қасы: - "Вэ дөй нисары замугы
щёдсзы Лиэр?! Гуанлә чиси аигы Шотимо! Нэ лян ки мен-
лён. Ни жансы ё сыни ё хуени? Лиэр виеди - "Чындае,
йұан си заму ён, ё хүэ зы мүен? Некин ғасы: - "Л си,
вэ хуэхуэди ба ни зу сыни. І хүэ ни ги вэ дайин сандык-
сы!" Лиэр ғәди: - "Зы ё жо вәди мин, сандык-сан вэ с
дайин." Некин ғәди: - "Щая ба вәди шиншү көли!" Зәди
йигін ғи ғәди: - "Кэ шиншү вэ кө бу ган кө. Йигін
шиншү дән көли, вэ ю ще тузы зул," Чыннётин ғәди: -
"Вэ бу гуан, кө бу кө?!" жашу ба лиәрди оазы жы-
туэли. Лиэр ганжин ғәди: - "Вэ кө, вэ кө!" Та хан-
ди хуәжи - "Күэ на вәди йұасы ба Чындаеди шиншү көли!"
Чыннётин кө ғәди: - "Лиэр жансы, ал тиң сан дүйн өнбү

шуванзэди бозы. Ги дун чыди бу дүэ. Ту хо лун сан шанзы. Лён бян хоцаер. Ди сан щян, ба чыгы өөнзы ги вэ шандуэ ганган-чиинчи. Вэ чы бо өндөни !!" Лиэр ляянын дайнил Та ээ шинни өэди : - "Га зани зуэ жаалоли. И есэ вэди лозы сэди зо, ю чулигы ди эрги лозы !! Вэ мэ хэ та, та до ба вэ ги хэли. Энэ бу це та дагуансы, өнжээн вэ ии шули зүйли. Энэ бидэн жын энэ жеди чиван панин !"
18
 Чыннёгин ханди өэ : - " Лиэр, сэди дүзын вэли. Ги ес дуан бозычи !" Лиэр гошын дайнил. Күэлүмү ба бозэ
~~дуади~~ лэли. Чыннёгин да чы, да хэ. Лиэр щян ба Чыннёгин
~~чыннёгин~~ цый лиха, цыху ги та пурлигы би¹ вузы. Бу ё тран-
 ту, ба цүэлө, шуду цэндо ту дихали. Чыннёгин чийлигы
~~чайни~~ далигы хэцян, тон зэ чуоншон фичили.
Чыннёгин
 ба Лиэрди дан ха пэли. Дансы та ии хий хади яйи дагы
 жани. Дансы ии чэ ху, таци шин дү төхани. Лиэр цийни
 йүэ сүүтэн йүэ вэн он. Та ээ шинни өэди : - " Ба чян
 мэ лундо шуни, дээзэн хан ё цыху хуэ та ?! Дансы цыху-
 ди бу до хан нэ да ?! Бу дуй энэ вэди минни ? ! Энэ
 хан ё ги жинжя туй чян чини !" Циртэн даря вийни, та
 ба Чыннёгин хөснэгима ? Лиэр өэди : - " Ниму чин дан -
~~чайни~~ шинди шынчи зэ бу нүн вэ хэ та, вэ хан ё цошичи цусы

таки. Царя ли тин, мэдээ ба любы лөн мизэ туй хүэлэли.

Эсээ Чиннэчин өннөрхөн зуэли саннаан бандонзы. Гади мама бу энэ тохи дуээс хүй как эрэгни, ду мэ каншон.

Ти дадян ~~ямын~~⁹⁹ куди, хэнму тиний санни, кёсэ мэй чан. Мён няншон тяяцца дашэ лохуоншон вандели, Шангун дээли;

вили. Нийн хуоршон зуэжслий. Сэргэ шэте иб до эргэ дифоншонли. Цангуйан шилли тон, ёе ба өнжжэн ду өсн чучини. Шангугаас ложин ии кан, бу өзэ чиннэчин. Та Үүн-
суди ёё ца бандонзчини. Ний ли кан, гүэжан Чиннэчин хан зэ щячуоншон бийжидини. Ний ханли эршүүн, ханбучелэ

Зэ ханди "Бозы лэли !" Чиннэчин чөлөли. Лиэр ги та
цэди - "Гунци !" Чиннэчин ванди - "Са ци?" Лиэр цэди :

"Ни танжин хуайся чи, кан ни ло иенмуз чи." Чиннэчин

цэди : - "Вэ да ёё !" Вэ цандисы жин мин зуй, юсны

мэй син, хан яын ба вэ өнчүүчинима ? Вэ бу шин ниди

куни маэ куди ху цэ !" Лиэр дэ щеди цэ : " Чындае

вэ зэ понжин гынчян ган чөхусн, зэ ниди мянчян вэ

тийн дон¹⁰⁰ бу тан чэ хурс. Ни даян бу шин, чин ни до

вөмчин ии кан, дю жидоли. Бандонзанди өнжжэн цю шан-

ли ниди нийн !" Чиннэчин фэсн: " Вэ кан бихуэлчини,

өсү ни үн, ляя вэ ван щё, вэ цю е зусыни, зыку ~~до~~
 чици гутуни!" Дэ үэдий лэнгэ үн чули хи сонзы никан,
 баянзэни гүэжан лигэ үн ~~ду~~ мөрли. Чинчирин үнни
 гошили, ба Лиэрди хязшон пыкли ии ба үэдий : - "Хо
 щезы мэ чэ хусн . Вэ кэ е вын ии, эргэ цагтуан шуди
 алану ялан ? Ви са хо ян вуруди ба эргэ цажин чонни ?
 Лиэр үэдий : - "Чиндае , вэ буса цэти ии сэлима
 Шяндалое фынди хуоншонди ~~нын~~^{шэ} тэ. Ниму гэнжон хуон-
 шонди шэтэли !" Чинчирин вэндий : " Ви са ёргы нийшэ ?"
 Лиэр үэдий : - " Ни лян жигү е бу дун ! ложуоншон
 сали, эри хуоншон дайли вили. Ба цажин ду шэли, эр-
 ю је нийшэ. Чинчирин үэдий : - " Эн ю иргэ бучу цян
 кэ за зуни !" Ний үэдий : - "На кэ буцн. Эргэ си хэпа
~~бу~~^чинчиринни цалэ. Дан цажуэ вэмуди лое јю чинли зайди
 зүйжилли. Чинчирин ии тин ха-ха дацели, эрхүэй иэ
 дсли хидорзани шонли щичусн зуухали. Лиэр ии ван
 Чинчирин зуухали, та зу үэдий : - "Чиндае ни хан бу

Түнчөө үзэ до цатон ги лое ще вийн, ви са ни ю зуэхали ?"

Чынчиди җәди : - "Ги ти да лое җә, ве зүэ санжонзы
зуэха ииэли. Вэ бу чучи ! Нэбяя мэй үймү хо !"

Ии ии тин, чөчиidi җәсы : - "Вэ хуэли үймү дади сүй-

чу, мэ тингүэ зүэ санжонзы зуэха иинни ?" Чынчиди

җәди : - "Ни тэ худудихын !" Вэ вэ яни че лендув

дач ду чыбубо. Аэр дуэ хони, аитян сая дун нюку шуан-

з
зиди бозы, Лэнбян хо ца. Ба вэ зыриди да эр-нү ду мэю
үймү щэсни. Вэ кан до җар енло хансы хо сы !" Ии ии

тин, чи жю цали. Тинки җәди " Ни ба вэ ма кули. М

шён, кэ ё наң җә. Шыңелен ауэ башжонзиди жын мэю ни

үймү щенгуди жын. Ни щён вэ җар ёнлоши, нэ кэ будый
шин. Нёни ба вэ чичи ләли Жихузы лөнлийн бади жон.

Хансы ган тур бу ган ян¹⁰⁶, жав ё до җәди җәни !" Лиэр

тинки җәни, ги чынчиди ко ян : - "Чынчае ни хансы

чучиди хо. Ни дан бу чучи да лое тин, ян ни кэ цокуени !

Чинчечин ба янчин ии җап, зыху җәди : - "Ни чи ги

ш
шынгүан җә вэ бу чи ! Кан та ба чынча е эңгөнни зу нэ-

му зүчи !" Лиэр бу ган дуэ ян ганчин подо датонлон

(Засыпомы)

ти лое ли хуэй, өсси: - "Чиннэчин бу чучи.

Та өэди, зүэ баясны, зуэха иитин. Та либизэ ^{ай} ду бу

щэн чучи. Нийму иитин ду чинхели. Талу өэди : - "

"Хан ёрхмыгы гүэ сяни ?" Шянгуан выэди : - "Ни заму -

^й я ду^н та өэли ? Ний эр лян чиннэчин лалади хуа өэли

ий сян. Шянгуаян иитин ба зуэзы ии пий, макэ яй туэли.

Та өэди : - "Хо иигы хунсон дуяци ! Ни аянс бу хуэй өэ

хуа. Ни виса өэли шонса да жянжэн зуди хуали. Ни

хан ба вэ ^{вян}_{шан}¹⁰² лашон ! Быхур вэ ё хуэй ни хуэй та

яни далинлий ишын, ба лу дэшон лое гыншон зули. Шаму

Доли бандонзы, яни лиэр цинчи хидон ги чиннэчин өэди : -

"Чындае, дое чанзы лэли. Хан бу ганын щингэ ли ?"

Чиннэчин өэди : - "Хо ! Вэ яни щён жяч ии жян тани.

Ни ба да лое чин зүйлэба !" Жын жигы сяи шянгуан зэ

вебяя тинжили, ^{зүко} жинди чи. Та ба лозы ии ти зинлэ

ляшон ноди щё өэди : - "Чиннэрия ни хо дади данзы.

Хусншонди шэтэ халэли. Ганын ги вэ доще, ^{чүйн} ни

зину хуан ~~тэ~~ бу зу !" Чиннэчин ии тин пучиди ии щё,

өсси : - "Ца лое, ни ёх вэ зуни, е бу наан. Ни чин вэ

жин дун эр-ци яич, эр зу" Шянгуан ии тин, муензэ

БИ СОН, АЛЫН ҚӘДИ : - "АЛЫНДАРЫ, БІН ХҮНДІРЭ. ХАН
Е БА БІҢДІН ЧЫ НИ ДУННИ ?!" ЦАНГУАН ЖАСЫН МУРАДИ
ЯННЫ ЧИ, ӘДЕ НІ БУЭ ӘРДІННІ. ЛИ ДАЛИНДИ. ТҮНДУ БУ Да,
РОНДИ ЛӘЛИ НІКҮЭ ӘРДІЗ, ПІРДІ ӘДЕ ӘРДІННІН ӘЛІНЧАЯН ,
ЧЫННЕСІН ЖОНДИ ШАҢГУАН , ҚӘДИ : - "БІЛ ТОС, АЛЫН ВУЭ,
Е ЧЫШДЕР ". ШАҢГУАН ҚӘДИ : - "ВЕ ӘДЕ ЖУА, НІ КҮӨ ЧИ,
ЧЫЛЫ ГАНДИН ЗУ !" ЦАНГУАН ЧУЛИ БАЛДОННЫ ЗУЭХАЛИ. ЧЫН-
НЕСІН Да КҮЕКУ, Да ВАН ДЮ НИЗІННЫ ЛОНДА, ХУ ЯН ЧЫ
ВАЛИ. ВА НІ БУЭЗА ӘРДІ, ПІРДІ ЧЫЛЫРЫ ГАНДИН. ЧЫН-
НЕСІН ЗАҢЧЕЛЕ БИ КАН, ШАҢГУАН ЗУЭДИ ДІН ТАДИНИ. ПЕ-
10-е баштап 09, ф22:
- „Бағынчесе,
жин шонсян ти лое до ще ни күэ зу !" ЧЫННЕСІН БА
ГЕЖІНДІ ШЫНЫНОН НІ КАӘ, ВАЖУ ТИ ЛОЕ ҚӘДИ : - "ЛОЕ,
НИСЫ ХО ЛОЕ, НІ КАН ВЕДИ НИШОН ТӘ ЛАНДИХЫН, ЧУЧИ ХАН
НЫН ҚЯН КЫНМА ?" Ни зә ги вәрхуаншон нинин иишон бу
ХОМА ?!" ЦАНГУАН ЧИДИ, ГИ ЯЙН ҚӘДИ : - "ЧИ, ДО ГЕНОН
МЭ НІ ТО ИИМОНЧИ ! Күәчи, күәле !" ЛІК ДАЛИНДИ. ЧУЧИ
ДОЛІ ГІСІ МӘЛИ НІ ТО ДӘЩЕДИ ЩЕЙІМСЯ БЫНДИ ~~НІ~~ налә,
РИГИЛИ, НӨЖИН НІ КАН МИ~~Н~~ДІСІН ДӘЩЕДИ ИИШОН. Та ӘДЕДИ:
- "ДІВЕ ИИШОН ВАСЫ БЫНДИ !" ЛІК ЧЭ : - "ЧАКЛОХУ
ЕИ ТИН ГҮЕМН ӘДЕДИ, БЫНДИ ПЕЛЕӨН ЖУНДИ МАЙ 103. ЧЫННЕ-
СІН ӘДЕДИ : - "Надици, НІ БА НАНИДИ ӘІН НІ ВӘ ЧУАННИ
ВӘ БУ ЧУАН ҚЫТЫ, ГАНДИН НАДИЦИ !

Руандо наңди мөнкүү. Чынажин үе ру, ба ишон вон држа да эр. кээдэ салбурумчыл. Жактулган ии наң ба лен йи чын, ги яйи өэди : "Ганжин хуаң шың чу!" Ний дайнили. Та ба ишон шиди чөлө, зуңу ямын хуаечили. Бу дэди сы же налэли ии өү ёш ишон гиги Нөрили. Чыннезинди ту да, мозы щё, ба мозы вон түшөн ии то, чиңдигү ту жанжар. Ба ишон вон шиндер ли чуан шанти да, ишон дуан, гон чуандо кәшигээшонли. Мозы хаян бу до гэгүэн гэнчян. Лое лен яли щуанди дёли. Щангуан ги Нөрил өэди : - "Ганжин чылы, ишон е чуандонли, ни уан бу зума ?!" Нөрил өэди : - "Илан бэ мон, лое ни тиң, иккы ён есы риң, ленгы ён есы өсн. Ани ии, ба чыди, чуанди ду тили. Ни кан, вэ күнчү, заму хүэйчили Зуэли сан наң башонзы, иккы чын е мэйди. Ни ги вэ бу шонггищер чяйма ? Вэ на хүэйчи ги вэди нэнмузы мэцдер дүнчи бу өүүжима ? Цынгүан ли тин фын чи са та да айчурли. Га цынгуя ии чи, до жонсонни, үйнлэндө чан налэ рагжин гиги ёт та зу ба ! Бу шуэ си яни ба лэндө чын налэ гиги Нөрили. Цынгүен венили : - "Кан ю шему өэди ?" Нөрил өэди : - "Де үйчел !" Га чын вон шияшон ии да, буан шын чули башонзими, зутугевон шияшон заядини ли кан, чыннөдүн чуанди бу ямынкүншон заядини ли кан, чыннөдүн чуанди бу

хэвьенди ¹⁰⁴ ишлов. Гэбэйлон хан дади лөх чуаз чян.

Чындаа жинму дэлгүүр язвэр үзэд : - "Чиндаас гүнци ! ба
хиц өссли, ни яячлон пэтэли. Гүнсы көнц !" Нээндээ!

Чинчё ин үзэд : - "Дакха щи !" Лөнгийн яй өс үзэд :

- "Вэму леагыр есы щихуан. Ю Баяншиг, Гэбэйлон

дади са шунци ?" Нэчин үзэд : - "Эсэ цянгуан эр

сүнти вэдли лөх цө чян. Лөнгийн яй үзэд : - "Ау гуан

сыни до суах ни бали хүоний. ти зүэли сан нян бандон-

зы, вэму мэю хүоншондиди яирч чян. ти ви ау бандонзы

ю чы, ю чуан ю өвлий чян. Вэму мэю тийнгүэ шимуди сячин

чяндаа ни зэ вэму энгээ дээсондоо суанса ю мийнди

жин. Вэму лөнгийр зэ ни тийчийн цан ли дээр, Руон ба ни

е сэрги цүннинжин, ни хан бы миньбыма ? Чиннэжин үзэд :

- "Ниму ленгэр үзэдэдийн сиси ё вэдли ти лэндо чянни ?

Ленгэр хүснхүүн-мөнжондиди хуэйдэдэд : "Зусы ни эн

минебай!" Нээндээ тин ба лөндэ чян ти тиму ий эр

зыху үзэд : "Нади чи ба! Суан шимуна ?" Ниму ба чян

ли на, гонинди үзэ булэх хуали. Таму үзэд : - "Чин даё,

ни жан суан/сэрги шунзы шин !" Чиннэдэд е бу да хуа

шувашин вонхи мян зули. Ленгэя яй монхи, таму ханди :

- "О - э - эй, чиндаа, ни вэму вонхи мян зули!" Чиннэ-

жиншижин хуэйдэдэд : - "Вэ дэли дундилли !" та дэдли

дэлжинчийн, тэндээгээр шигрүүзлийн. Цангуан ийн хөн,

Нэргэн хүэлэлийн. Та мон вийнди : - " ГЭИ Ю ХҮЭЛЭ,

ГАН ТАЛХУ ЛЭЛИ ?" Нэргэн хүэлэцэдийн : - " БУ ЗУЛИ ! ТА

ҮЭДИ СОНЗЫ ГИ ВЭ, ВЭ ЗҮЭ ЧИНН !" Цангуан ба ман

личин / үэдийн : - "НЭРГИН, НИ ТЭ БУ АЛДСЭЛНІ. МИСИ Ю ЧЫ,

Ю ЧУАВ, Ю НА ЧЯН-ТЫ ТЮ ОНЫЦАНДИ ИЧВӨДИ НЫНЦЯН, КУАЧ

ДЭНИ . НИ ЗҮМУ ЭС САН ЗОСН НО ОНЫЦАН, НИ ЕСН ТӨ

БУЖЫ ЧУЛИ !" Чыннээрийн үэдийн : - "НИ ЧЯН БЕ ЗУЭЧИ,

БУСН ВЭ ИЧАН ИЙН ЗУЭ ЧЯН, ИЙН ВИ ВЭ ХАН НА ЧУ ЯМЫННИ,

ДЮ НУЛИ ЧӨНДОЛИ"¹⁰⁵. Цангуан ийн тин, до цили ий

КУЧИ. НИ ДУ ЧУЛИ ИЙН ЖИН, НИ ЦУ ВЭ, ВЭ ЦУНИ. ЖИННИ ДУ

ҮЭДИ : - "ДА ЧЯН БЫЙХИН ЯМЫНКУНИ ДРО НУЛИ ЧӨНДОЛИ ?!"

Цангуан вийнди : - " ЗҮМУ ЛЭ, ЯМЫНКУНИ

ДРО Ю ЦЕЛҮҮДИНИМА ?! НИ ЖЫНСЫ, Ю КУДИ ХУ ЧӨ¹⁰⁶ !"

Нэргин үэдийн : - " САЙ ХАН ЯМЫН ЧЭХУОН, ВЭ НАДИ ЛӨНДӨ

ЧЯН ЧӨН ДОЛИ ЯМЫНКУ, НИМУДИ ИС ЦЕНТРИ ЯМЫ ГҮЭЛЭ, НА

ЧЯН ИИ ДИАН СИ, ЖЁ ВЭ БА ЛӨН ДӨ ЧЯН ГИ ТАМУНИ. НИ ДАН

БУ ГИ, НИ ДЮ БА ЧУЧИ. ВЭ МЭ ҖАЗА ДЮ ГИЛИ ТАМУЛИ.

ВЭ Ю ЖЭБУЧИ ТАМУ. СРХУР ВЭ МИГЫ ЧАНДУ МЭЮЛИ, ЗАМУ

ХУЭЙЧИН ?!" Цангуан ийн тин, ляян-нади ягсын ду баяслийн

ЖИННИ ҮЭДИ : - " ДРА ЛӨНГҮН НЭНЭДИ ДУНДИ ? ВЭ ХО

Иүн ии ба лэнгэ чу/гул, дүгээр чучи ! Бынду ба лэнгэй
жынду бу яж яян ! Шаян е тади энгэлдэ чян ?! ба бусы
зома, амь ?!" Тэ ханцэ : - "Анх мэ ! ба но лэнгэй
хүндэх зөдилэ ! " гэв данинди чучи ба яньга курди нэ
лэнгэй ё чинээли. энгэлэй ижсан лбэши ляй дэ нусий.
Чиненэдэй зэ бобор лиландини. Ичир чанди ба таму
лэнгээр канцдэй. Таму лэнгээр миньшили. Мончан ги лое
щижилж ли, энэ фэди : - " Да лое зэ мон хүхуан
цэди 108. ю шыну сийн ?" Цянгуан цэди : - " ээ ба ни-
му лэнгэ дас даци нүүцэ ! Ниму зэ бишшэдэй ганжир диха
ку зүэ ху ви чечушмыли. Тэхур на жинди чянни ! ? Гэсн?"
109.
Гэсн ?" Лэнгэ яи ли тин, хэдий чанхоли. Таму ган-
жин ги лое ку ту цэди : - " Да лое, ёдий бу ган ! ёдий
ди бу ган !" Цянгуан цэди : - " Чиненэдэй зэ лэндэ
чансы ниму хуалима ?" Лэнгэ яи ку ту из цэди : - "
Ох, Финдаас сунги вэлүүдий. Ниму ю тайцэж дээвэй гав-
ээ жинди чян !" Чиненэдэй зэ бобор занги цэс : - " Вэй
му ю лигэ жин бу дэй тийн. Ви шыну ба лэн дэ чян
сунги нимуни. Ниму ю бусы вэдэ да эр, ёе ну ?"
Цянгуан фэди : - " Ви дуэ фэли ! Нэ чян на чулэ,

Чиннэчин !" Фрэнди тин, ба чан да ени на чулэ,
дэвши турий Чиннэчини. Нечин өдэд : " Ту ги хан
дэвшина ! Вэ да лорчи күни делилочи, хан нын вирч
ру ! Гэ ниму цун гарж мяндэй чынлохуди иже !" Чин-
нэчин өлбэа, ю ба лен де чан дади гөвлийн хаха
дацэд чули яланхи.

Чиннэчин лэ до гөвсн ю тинди, ю хэр хажи, өснэ:
" Вэ саз тан мэ чыдан !" Чиннэчин ии хан лиры
ложен туда лин хувь байди лян шүнгэр ишн. Кинон
лах лүү бу хан. шүни нада да губсан. шөн чи је бу
чу щаси **110**. Нэриади синги ю вавли. Чиннэчин туусли
анде чая өдэд:

" Лоес ги ни " ба ложий хали ии тө. ложий ги
та ко өдэд : - " Надичи, нади чи" ложий ба чая ёсли.
Чиннэчин цен ву бу ишн, ю тари, ю хан хандийн :
" Синги хо, вэ нэди зүбудуали ?" Чиннэчин нанса,
лирх лонэр, бомбор ё сандини. Чиннэчин до гүнчийн
жасы : - " До мама, ги ни ѿй ии де чаян лонэр ги
та доли хэмоди је эзжу өдэд : - " би тэли нэди мин"
Чиннэчин гүбудын лян та өз хуа, синги щенчи тари
лоненили. " Вэди лонён нэму дади няанси. сярун ю

вули, ю вуцэ, вэ зули. Сан ная баянзын, лонен хан
 су рид сывима, хүэчинима. нахиэ вэ нэрийнгүй вули
 бу¹²¹ ! " Мэе¹²² до шоншиг¹²³ бу юди лөр нийн дээр
 були. Та монголи кули. Губал ба нийтийн ца, мэргэ-
 да шүэбү¹²⁴ ий чизн по хүчилэли. Тиймийн цээ вэ мон-
 голи шүтүрдүй лу¹²⁵ боягмын. лөн цэн сан додсавы.
 126
 Гучинчи¹²⁶ мүви на до сувгуудадын. Ажигсаны¹²⁷ Банж-
 аз түүр, но ханси шинжиди. хан ю лөр шийлан мын.
 Чинхээ син ба мен туйко, шинчилүү. шинчил шинжиди чох
 чули ий ку чи. Сандаан ту¹²⁸ сон тами лөр цэн, шиний ий
 чин. Та тинчжан ли¹²⁹ кян вули¹³⁰ хулу-хулүү чончжан
 131
 шүндиги шынлийн. ба мынлянзы ий че шинчилүү. шинчлэх
 кен, лонен өнөн вэ диха зүйд¹³² чончжандын, чинчэдийн
 шончжан гүйха зу кү. Куди өснүү : - " Лонен - я, бу
 шөвьнди эр хүэйлэли ". Но төтэ мян тинжан, ю кийн
 жэ нэн. шинжиди хүэй ту никан, шинжиди Гүйд¹³³ чинж-
 идийн. Еу юди, ю чи шин, ю при хуан, өсдүү : - " Ай
 ши - ий чысны нэчирин ? Чынжэжин чин ту¹³⁴ үэдүү : - " Чин-
 си эр " Ис татэ кэ вийдүү : - " Ий заму¹³⁵ чули
 сандожжанили ? мэбиси ий ту полима ? гэж дар туполи,
 136
 дак шё шинчя дечүү зүйшн зүй, за ий бүхий хүэли ".
 Нэчирин өсдүү : - " Чүчин, эр бу¹³⁷ ган ту нон ". Га ба

ga
жүсөнө

Лэдэ худа үзлийн баян. Ло төтэг дээрээ
лази. Та үзди : - " Ие тийн, ёеди, чын өсүүнен өвлийн
чийнхээ ицдер хочу. Ээ эр цэ нийн хүэллэ . Өр-я, ган дэ
челэ, ни чы сая наян зэ бүни ~~Үеди~~ аух бүү шо. Би нэн
шончче ни лэ , щуанди ба наануй күгэгши. " Та ил баян
үзэчини, ил баяни тон наануулдши. Нэгийн үзди : - " Өр
зэ цянжүнни мэ шу дуэди зуй . " Чинненэри ги мама ба
байнжоневни чы ню жу бозьди худа үзлийн баян. Та на чи
гожинли. Ло төтэг чын залуулж, эхку үзди : -
" Өр-я, ни кан тяндо ныму сэхүүн , заму аухаанба. " ^{НЯ}
Нэгийн доли вету ба тянчи икай шонтуулжши. Та илан
хийлгэ ги лонён үзди : - " Нийн-я, тан бу золи". Ло
төтэг үзди : - " Вэ чы саняа баян базы, ~~ш~~ зу үзчирэн,
~~ш~~ фончян хан занлийцер ми. Заму аухаан ~~ш~~ чи."
Нэгийн үзди :

- Вэ чи зүү .

Ло төтэг вийди :

- Ни хүэй зүма ?

- Вэ зуди хэ цэв.

Та да түэвч дика ба ми начулэ, лэ доли юлжн вули.

~~Дээр~~ гуэгэ дошонли ми, ю ба ци таншон, хүэйхү ба

цэхүэ наалэ, ба хуэ дянхүэ шокэли. Гүнчү бу да ло

тэте вэ лихэн зүйн вянди жинхүү бэвэли. Та ханди.

"Вэ бэ ца хуэли, ду хубэли." Чинжирин өэд : - "

Хубэли ни цэ фэни, хули бэли хулибэ заму чи. Ненму

лэсгыр ни тун чытуэли. Ишүн сяялэдэ өчилэн да, эн

ий дун ю ба ло тэргэ замжади ми чи эрили. Ло тэте

фэд : - "Хэзэн-я ¹¹⁶ эр ни эрч чаялэн, заму ненму

лөргиди жыв заму гуэни? Замуди цоньн мэю, ди е

мэю. эрс ленхян бан ¹¹⁷ цон. ленхян хансы тахади.

Нагын вэму зүнчянди луду." Нэжин өсөм : - "Бүхин

вэ хансы мэ сяяччи". Ло тэте өэд : - "Ни эн

хунцион, ни хан щен зуэ бандонзы чини?" нэжин чоди:

"Були заму кэ чудуаниу" ло тэте ии ёэ өсэ : - "

"Ни энснэ зу фимындии. Мигы чян ду мэ юди, хан

кэчулуаниуни!" Нэжин вянди : - "Наму ган сани?"

Ло тэте хуэйдади: - "Вэ до югы цоньн, заму оян

и юн базы мэчи". Нэжин вянди : - "Мэ базы, сий

бяни?" мама хуэйдади: - "Вэ бянни, заму ку ве

базы цуняя базы ду бу хүэй баялима ?!" Нэгэн
 дэсн : - " Нэ жю тэ холи ! Би дан нын баян, вэ энэ нын
 мэ. Кэсн заму кэ мэю бынчян " лөнөн үэдн : - " ~~Да-~~
~~Ги хэ ба.~~ Вэ ги ~~И~~ ^И во иидэр дунци ни дон чи, е нийн
 донгы бынчян. " Нэгэн фэдн : " Чин тэнчи хан зо,
~~ба шонзин хэвэли. хэвэл золи банийн зо чийэли~~ ^ж ^ж
 ни күэ зо дунци." Ло тэтэ шонли коний тонзын ¹¹⁵ чунзы
 яны дон нан ло тэтэ ця хийди сицэ ненца палхади. Чин
 са чунзы суанлэ е ю санш дуэ наяли. Амьдр сондо
 тькур, Ага Нэгэнци сүйдү хан да. Нэгэн цогтуалэ
 чуанли ишнуар, зыху вон лынч ия ця, чули ця ^ж ^ж
 ий тонзы зу подо гөвчинли. Ихак шагасон зүйн зу//
 щеннанди яигы донгуу, зыхо " Тяңзэн доя. нечин до, Тяң-
 зэн мыниу ѿнчи доли лангуй гынчян ба чунзы вонлон
 ий эр, зыху фэдн : - " Фонтууди, вэ дондонни." Ли-
 туди жын тинжян " дондонни," ту нигүэлэ нийн, дон-
 донди гээн да, бонзы куан, ланмуензы, хунхузы шин-
 шон чуанди бу хэшэнци ийдү. Эн жян та эршнлэли
 яигы куан уанзы. Фонтууди начелэ дако як кан, цэсн
 яигы до са чунзы. Та канжян жигү чунзы ниха золи.
 Бизы нийнлийн шиний үэдн : " Я чунзы хан дон ?

163

126

Чөс мэе хүбуле байнгын чан!" Тонгууди ба чүнзэ
щуандо нууц тиги Нэгийн зыку өдри : - " Охи ч! Гэр
бу ё!" Чынхөчин мэдээлэ ~~ба~~^{Энэчүү} оли нийхүү өдри:
- Тонгууди ни шо дон лэнгэ чан!" Тонгууди чөс : - "
"Со бэ да жё!" Гэр мэю чөн тадж дэсон, күэ намон зү
Нэгийн ии тин, шаалтайн буу чили. Сирийн сяялигы
ти өдри : - " Тонгууди ни хан, вэ гэр хан ю хо дун-
гийн. Либан цадини, ии баян зэ ёни мэднин. Тонгууди
хан дон та то щиван дундцигни, шууди лангуй вонвэ
йикан, эр Нэгийн чынчу юш уон тонгууди ланшон суди
ниха, далий ии баары. ба доншууди дэргэ Тонгууди
щуанди зэ до. лян е жунли я е хүэдүнкэли, ёе е халэ-
ли. Та " Э-я!" ли ишын зыку ханди : - " Пиму ду
канлэ, ю жын ~~нэ~~^{да} замуди мөмэдни!" Тын чын
сыре Нэгийн фоншу суди лангуй воншон ии зүн тө шон-
шил. Та тэндо лангуйшон өдри : - " Хөшөэн, ба зэ
(Вэхаж нимч)
донли. ~~Тын ходи мут~~ чыгы мэмэ мэсийн зули. Тын
ходи
чунзы ии бу ё. Цонхан ё бу ё?" Тын сыре
(Чанчонгуйди лян гуанонци щяндин хан ю чын жын
да гуанонци чулэ до вэбяни ии хан, Тонги донжин
(Чунцу вуди зүй, чанчу ля щедини. А лян ийрэ лян
муёнандигы жын тон зэ гүйтээшон бу души цамийн

хай щедрини. Да өрнүүди Гүэлэ айкан, мэймэнди,
 далирга лэндэн. Та жандыли. Жыныс ~~ж~~ гэ ^ж Тэсүү
 Чындоху. Нан щанди. " Та бусы үзүүлүү зүйл, зуэли
 башын энгизима ~~ж~~ ^{башынччилли} чин күзүүнүү зуэли, щенби-
 си да энэ шете ба та өөсли. " Бирүү түшүү нэли
 дади жын шончяк фэди : - " Өрнүүди-ялан кая, та
 цами вэли, " - фэлүэ, нүншүү низя. Да өрнүүди ба нэли
 дади жын мэ ламчы гаммон дэ щё аяновсэрийн бэлгиты
 ли, фэди : - " Жын бусы чандада щандима ?! Ги ни түнши !
 Ниди зүйл шули ман, чули жянили, / вэ жын щен ги ни
 нацер жю түнчиши ! " Чыннэжин зуэчелоли. Та ба
 жандын ий дын фэсн : - " Шо со чин ! Вэ жандын ви-
 си сый-я ! " Да өрнүүди өз : - " Баму герму ю жечин,
 ни ви са тини ? Ж хуа манмарди өз " . Чыннэжин фэди :
 - " Ж ёччин, зыну вэ дон чунзы ни бу ё ! " Йынди
 ту ё бу ё ? Да өрнүүди өз : - " Даңгиди, ачанд
 ниси дондог лэли, ни донди са дунди, вэ нан ни кая !
 Чыннэжин йуншу зиди - " Жын бусыма, зэ жар гэдини ?"
 Да өрнүүди начеле никая, нуанлосы лайдан пэ жо
 чунзы, щинни фэди : - " Гуобуса бу до, замуди жын
 бу ё жыры дунди. Мэ е, буты дүшсөчян." Йунчи
168.

донтуулди арын мөмө Ола Са Чунаан, мөдүн чи. шуди
 донийншон гусы нэ чэ ий^и Иуанлэ Эн Инбай дө чянди
 дунци. Эр Донгүйчэ. Иуанлэ чи Шандэ чянди дуэри дон
 Шандэ. Няан Печунзы мэчи Абуле бандэ чян " . Да
Хонгууди Ия Сылён , Зыху Ги Нэлийн Чээдэ . - " Чүеди,
 хан чи Кян Чувзы Хс, Кэси Няндэ Дуэли. " Нэлийн Чээдэ :
 - " Бу Цуэ, Ган Чээдэ Суйду Да Иидяр!" Хонгууди
Чээсн : - " Хо Хүэ, Хо Хүэ. Вэмуди Хээдэ Бу Ды Хүэ.
Шуди Ни Чэ, Дон Дуэшо Чянни ?" Чинчёчин Шинни Чээдэ
 - " Д Э Дон Ленгы Бандэ ." Оузи Бу Хо Мисы Чуйу, Ба
Иигы Зэтүзы Зачелэ, Чээдэ : - Эр Дон Фынущер!" Хонгуй
Ди Ии Ще, Зыху Чээдэ : - " Бу Дуэ, Бу Дуэ. Шылён Иин-
зы Бу Дуэ !" Нэли Дади Жын Зэ Понбяр Ии Тин, Ба Бизы
Чивэли. Шинни Чээдэ : - " Д Э Кян Чувзы Ю Дон
Шылён Иинзы ?! Ии Дончиин Минтаян Донба, Би Вэ Налэ
Жынтийн Донпу Ю Зэ Гуита Иибарни. Хан Чэ, Бу Шы Хүэ.
Хонгууди Ни До Шы Хүэ ! Эр Жыен Ю Фонза Понбячучиди
Динтаян Вэ Ю Эзни, Ги Ни Бу Зули ." Та Ддууду-Нон-
ходи Гүнүүчиди, Тийжэн Ца Хонгуйд Ханли Иинзы !
" Чувзы Ии Кян, Дон Иинь Лен !" Цансен Мон Ба Дон-
пэр Щеко, Чинни Шылён Иинзы, Ганжин Чеги Да Хонгуйд.

На франгуди жегузлэ, сон юу тики Нэгнли, заму өдий :

- "Шунди ни хан шодон шоду дуэ [✓] дон дуэ су. Их бэ

шээ шо." Хуэри зэ посбэр тиндини, тинни өдий : - "

"Та нийнээс ду бу су!" Чынхин тээвэр гэжинли. Та

ба донлэр ляа нийнээс жегузлэ, өдий : - "Франгуди

ни энн хүй зу мэмэ, ни энн хуэчи. Мир вэ ю дон зю

зэ ил гар донлони". Хуэриди шинши өсслэ : - "Онму вэ

адцээрэли. Зо вак дагуу донпу дэлгүүтэй". Нийн чули

донпу, ёнчншон зули.

Зэ фэ, энэ хуэри туэлэ ги да франгуди өдий : - "

Франгуди, ни до гүй өнзыни! Их вэ судалсан зу, вэ

бу зули!" да франгуди вийдэ : - "Шунди-я, ни виса

чыгуэни?" Хуэри өдий : - "Вэдий нийнин е тэ бу хо,

хо дууси вэ жибүүдий, ба ниidi сэвчин бе цангали. "

Онгуди ии тин, пүчийд иище замжу өдий : - "Шунди

ни хан күе зуэ вичу?" Ауэри ии тин чи күэ дали.

Ихи шэн вэ ясли сэргэ зүйба, вэ хан и бу вичудийн ^{Их сэргэй, замжу}

и эмэг хан гэжин? Гэдэгдэй : - "Франгуди вэ до

бүсээ вичу, вэдий чи ярь зүйба нэдий тэ вэноюу!"

На франгуди өссэ : - Шунди, вэ ё ги ни үзэ манасын,

ни энэ бу нангуди. Ни эрдо да ниidi цы жинсэ сий?"

Хуэди үэди : - " Жен Тяньон , бу шин ?" Тяньон,⁷
та би Тяньон хан лихэ ! Тасы хуэтсой ¹²⁸ . Хуэди
 чөчици үеси : - " Зэму үэ , тасы хуэтсуй ?!" үргүйдид
 үеси : - " Бүнди вэ бусы үанчин ри нийтгүйма . заму
 цагаа Банзарын дэчинжон үргэ ^{Ген} Госуу чангуу .

¹²⁹
 наарын тян бу па , ди бу па . Санчанди туни
 лян яланчиди кын цали жа , ба кын да си , зуэли
 бандонвли . Нэму виха зули сан няяди өндүн мөмөн .

Та мэ зүэ баянчанди туни тяньян үрн талани . Үхүй
 цүя үрсүүштээн чулоли . Нох заму цар донжон лэли
¹³⁰
 ии наарын тя-я . Нох цэ тади цэвэр чунавы нигэ
 чан ду бу жы . Лун сэди Бичон заму бу ё ? ни замута
 ба та хөхани ? Та цэ лян ни өс пиши . ~~нап~~ Нэму жэбуче
 та Чанди цагтуан ё мэ Ичви вэ ба та наандуу ,
 ги та цэ шилжүү Ичви . Ни донжон дүэ-я , ни вани цэцэ
 вэди яис ? Ичви вэ ба тади зүй вүчү . Ни бэ кан ,

тамжан харсы , кэсэ ю мянзиджны ! Лян та нэ жуди
 жин хан хуэчи . "Ныры чунавы та гэжнэ ¹³¹ ё цэцэ бу ан
 ич лэн Ичви , та албыкчы ду бу шу . Ни өндүн ба , та
¹³²
 өснэ да гөшөн лэ , ду бу да цар гүэ . Ичвэсэ та хона

заму ё та сү данни. Та щен сү, насы мэю чян, зэ бу
 сү тади ларсан цэдэхан. Тиний цагы шох та дүэ замуди
 мичнүүрэй. Шундиги, ни щен иидэн, заму худац шилжэн
 бинзы бүлэгчин. Заму вонху чи вү өөнчийн мэмэни. Эй
 бусы ий чу лэндчима? Шундиги ни шүцер тинху вэ е өрдө-
 эн. Нир хили вэ чин ни, ги ни пийгы зүй. Ни мэ е зэ
 чин, ни кан вэдү мян." Хүэхи нитин да бригуйди хуа
 ну вуди зүй өдли: - "Эй, вэ энэ до мий. Эээ өрдө-
 тасы Чинчокуме? Бу сэ дон ми лөн зргы, эрши лен
 лизвэ, вэ ду ги та донни!" Вэ эр бу сэ тади зуйбали!"
 Эс сэ Чинчокуме зудини, горчинчи, чинчи өдли: " ба
 121
 пижиги ёю чунзы доли шилжэн линавн." Та энэхэндиги ии щен
 өдли: - " Ни щян бэ прихуан зо, вая 122 хан ё Фуни.
 Вонху ба бүнчян нашон хан ё дэшер лиянни. Бэ дан бу
 123
 ду донни, вэ иэ вү сани? Вэ за за са хуа хүэйдэй?
 Шандэ жар, нүэ щен, нүэ нэрээ. Та мэнжанчян щенилиги
 өрсэн: " Эй, вэ ба донпэр орлибал?"
 Чинчокуме өнцүүр ба донпэр ии эр, хусижүүн-чишидиги
 наади шилжэн линзы вон чийнзуучи хуан лин чинчилүү. ба
 124
 чин хуаншон моли ии ба щүэ бүрзүүдиги ёдозы. Ю моли
 куэшо, щен 125 ний му хуэй доли бүрзүүни ликан, ёрх-

Донди би күч би күнди дүэй, хан ғынди сая ёңзы:
 да күнзы, шэ күнзы ~~шүэмәмәдт~~^{шү} жын зүэ зэ өандөнөн
 дю дундини. Нинең өңгрүни чали шонбу өзөн, цепончи-
 ли ¹²⁴. Негин никан, шүэмәмәди жын өзөн өндөнини. Та
 до гөнчек чечерди фэсө : - " Вэ ме дүэй, дүэшо чян
 ии күнзы ?" дүэмәмәди жын ии тин, ю жын өзөн мэ
 күнзыни. Та ю индер бу иб өзөн, биди наңрие пийтхуху-
 ди фэсө : - "Фабий чян ии гон ". Негин ии тин, эрбий
 чян ии гон, тади шинни гөчинли. Та зэ тийби шийлүүзүүні
 мэли лөгрүн шанен лэ, пүбэ диха, чичину бир ба дүэй
 наар, хуала ии күн, хуала ии күн, ни лён фэсө си-ву
 күнзили. Чинчирги сүже ба шүэмәмәди жын тийрүүлэли.
 Та никан, шэ чинхавли, зэхүү вэнди : - " Ии за күн
 чүчэзы түүзүн ?" Чиннэгийн фэдэи : - " Ии өзөн эрбий-
 чян ии гон, ни жын гон дүэшо, ни фу гончил. Вэ кан
 бэ ийцэр бөн ту вэ гон." Цэ шэ хуади ба эрбий чян
 вон шүэмәмәди мянчян эргили. Шүэмәмәди ~~ж~~ти гэж
 фэдэи : - "Хали ? би никээри бир пайли ! Вэ висэ мэ
 вон ян ?! Кан ии кан, чиму дэдли иичи ¹²⁵ гон күз-
 ни. би ии хуанди чиџе, нэ өңгрүдий Мэ." Тус хав
 мэ фэчучини, шэ дайзэнди няе канди ёё гон. Тади
 шинни кэ фэдэи : - " Ии ёсы гонбүдүн ? Өвдий шэ

түзү күнзы ~~шыңди~~ сая өнээ күнцини. зиенээн доңкун,
йиөнээ ще кун. орбай чан ии гон, личи щади жын.
Ии гонжон ии да, ии ще, хан энэ зэн ләнгэ чан. Эс
гоя да кун, эу дүэ зынцер . ~~Шинчиз~~ энн ~~хосы~~ гон
ли күндеңчая күзэв, личи щеди гэн ии ще күнзы, да
жю нийн зынты дуйбор" дүэ момэди энэ ~~жиму~~ сымуди,
кэсэ яхи үйдолэ, чынчёжин ба түзү күнжо, ии ~~ж-~~
быйшон ии бай, чинчирди бычелэли. до зуди гэлэвани
хан щали ләнкүнэц. Лиц зузи та ~~фади~~ : - " ~~жэндүүдүү~~
ниму берди түзү пяни, вэ мир хас ё миши." ~~Мүэ-~~
момэди принци ~~фади~~ : - "Пяни, эрбай чан тохли чи
күнзы, си күнзы ии быйкэр нали. Чынч заму да май!"
Чынчёжин ба түзү быйшон, ба мөхади хүэшю лян ~~ж-~~
⁵¹ нюжку нашон ~~жимур~~ лян дян дэ по доли ~~ж~~ли. Ба
түзү фон зэ дон йуан, сулжу ¹²⁶ жинли өннили. Бинчи
лан чаян до хүэшю, до ну фон зэ өннин ~~фади~~ : -
" ~~шынчиз~~ ии чыва.

Ло торт бинч, хөнли ~~жимын~~:

- Э-э, нани лэдиди жиму дуэди чаян-я!?

Нётрина ~~фади~~ :

- Вэ дэлгээдий чаян-му ?!

Ло тотэ лян ыи өсн, чи шонгэли. Та үэдн :

— Нэгэн, ни ю ~~Алх~~ Ганли хун Бенди сыйнэн ?! А н
ал үрэв чуназы донбуулё сан-ву бий дарзин. Биса
ю чимущезы линэнни ?!

Нэгэн цо ба дондоги сыйнэ цэ Манли. Ло тотэ үэдн :

— "Ганжин ба донпер" ¹²⁷ ги вэ ! Али чянган ганжин ба
чуназы өү хүэйлэ ! "Нэгэн ыи тих" ² пүрүлж ёш , үэдн :
"Донпер је вэ эрлий" ¹²⁸ Ло тэтэ литин , чий бийн хилли
Литин энху үэдн :

— Ни үрийн хүнэр !"

Нэгму лэнгэ чы вани чан, ёё нэгэн чучи ба лүгээч

щүэцилгэли. Ло тето үэсн : — "Ни үндеши. Вэ шир

жили щя ё тун бяни. Бан ~~түн~~ ¹²⁹ ~~түн~~ ¹²⁸ базы ¹²⁸. Ний минтаян

надо гашон мочи ". Нэгэн үэсн - "Хо!" - энху та тон

вэ ионхиц үйчини. Лодуухын ¹²⁸ цангуэли зонхэе ба дозы

надон, никэни, на ци погуэ вэ нүнхээ ба та ко баян

сулху. Аун лутеев ирээр, илрээр чуанди чузы, никурдид

тунху ёю бянили ишэн. Гян доли эргэндэ охну ¹³⁰, ё

бяели чи-ба хор бавы. Ауди лэ жинди ё сүн, ё-

бий ~~Алх~~ тын, ё цэ ² ё мэ гудий чуй дын, тон вэ чуон-

гон хуанчилли. Танчи доли санынли

Чинээсэн

Ии ёё ғи шинли. Занчелә дили вәбяң хуэйдүниха. Тә ту каника, мангылди шиншо. брхуәл қилем өнен калы
кай, шинди няңзы ә, әди ғысншыли. 131 • Күнүү бәлихагы
нәңзү, ю кани, диха өндүри көн база. Та гөзин
сүйснди қасы : - " Чынчоған-ы, ни ғын бусы щөдүн
эрзи. Лонен заму дади няңди лян е 132 бөлини күнүү көн
брх базы, шынын шулай бүтөн : 133 Ве дан хөз баяв вә
хили бая, ли тян мә. Сандыха вәди нәнкүзү шүкү.
Бу вон қо, та ложнай өн вәли жиңи. Нә фосы
вә бухуәй, есы вонжон. Юни щен кын ду өснү шүе-
эрзиты, вә кө бу шүэ кихама ?" Гүжүн сөхади хүа-
шыпсөн мә наң сайданна ләкин кий. Юлын әди данпа-
бу йүн шин ! " Та зуә зә диха ба бялкади базы
начелә ии кан, кә әди : " Ергө дунши жо бян . Бусы
түмүн кигуан, заму айчуас на күсү киги. " Ба ерги ба-
зы өнжек, үйнү начелдер сүзү, хир начелдер ии
133 риңен лютөз дасуан әр мө хуа ху да миен, әр та-
ма бялкади нәрги өнер бялтуели. түмүн ли сан, ному
би бян, бапбұлғындын. әдди түшнди де жан,
134 өзүнделди дін күнүнде. өзүнде әди : " 135 әр мәнүнди

мэю шиму бян туму. За бябудо лидахи. Өн, дэйли+ ру цин
та лигьма? Зүйлийн хамгийн чухал, вэ ёр цэ хүэйши!" Эрхүэл
ю начело нийтийн базын ба то нээвшийн, лигьн цыхалэли.

Та әңди: «Ы үйхүэй вэ кэ хүйни. Вэ ги та ба цажаади
йуае баянчон. Кэсигы начело баянчлии, кэ вонли. Цинни кэ

Фэди : "Вэ цэ нанци минийн-быгийн цэн ни зэр нян, яш

ти вондэли!" Чиннэчин кэ нагуэяэ ии өрн базы цийнде,

йчан башчили, кю вондёли. кө әзчи, та ба ло тето баш-

хади базы бушондук дян жунди сыйе ду ций ванли. Азын
мэ щүэ хүй. Нэгийн нүэ тили. Иди чули ми жүнин хэр.

Ләнгы ниязкиң дыңди , юр лян бозы киен. Ниязиң шуди, та

Дыхади базы ман диха педини, щинни үэди : -“Ы йих, үй

вээ ю чүнхэ хуэли!" Вээ нэн эрму дади сүндү баяны

Бан-е Фили дуэшоди зик, ду же вэ ги цымли. Локаняр

ди синчи, чык кэ зыму бани?" ади та зэ вули шул,

МЭМЭЗНИ, МИЖАНДЫН СЫНЛИГА ЦР. ЩЕНЧЕЛЭ ШИ ГИБИЗ

Вониода ~~ку~~^{жү}йчи баян мә базыни. лисінде : - " Жүе бу зо та

Че ти ~~ж~~ жончи. Ба лояён цэн манжунгэр, мильтян вэ щэ

хүэлн, эс ти тэму хуанти. Мэсв ягын эзэн Нэгэн мөнжин

ди аучу жарди фониевли. Бабна жан мэ ленни, көсөн
136 137
кин сенди е хүэ ленниали. Вон ши нигам, гади вучи

дүэ жуанци дуан чөн, ю лөч жын бый өсн. ~~ж~~ жүсі Вон-
 ләдади шу ~~ж~~^ф 138 тинли тин, вули ~~ж~~ қиди әрәкуәрди. Нәзин ~~ж~~
 ғинаи қәди : - "Лән жа ғын сы кәзи ғи щенди сыңе
 замужя жанди же базыни?" Та жикан, жуанзыни ғонди ўи
 куназы базы. ~~ж~~ Вонлода ғучи әржын лөн миң шүе бян-
 хади сашы дүэ жон базы, ғинви мистансы базар. Таму
 күн бәйни виғисы ғизор ғелә әр зуни. Ко дүэ мә ғирғы
 чаян, зәху мә жидар дүндиши. Нәзин жаңдани, шинни қәсі:
 "Нә ба ~~ж~~ ии кунза бәйде вәди жуанни" Та монмонаңи зудо
 чөн диха, ленгы шу ғуди чөншү ~~ж~~ шынын воншон ии зун
 тегуә чөн доли Вонлодади йуанзыни. Нәзин манманци
 ба базы бнышон, дяндо жантушон, да чөншон йуан гүәли
 гәжинди йуанзыни. Та ба базы ғонха ~~ж~~, зәху ю ии щен:"
 139 "Тән жуан зодини, ~~ж~~ шаян ғи ииңе. нәжин чечерди ғияли
 ғонсан жаңли жан, лонөн ғиди щен тәнді. Та е тонха
 ғихали.

Вонлода тиндан жи жәхуандини, тинчупон да ләнли. Лән
 монаңи ғанын па ғелә, ба иишон чуанхо, шумы жо, ғон вон
 вә зуни, зу тин, тади ғидувы вондини : - "Ни ~~ж~~интез

Энди ги вэ мэ санি ? Вонлода е вьяди : - " Ги ё са
шунцини ? Тади шидузы үэсэ : - " Танчай жали, ги ги вэ
чэ линдэр бу. гэ өнн дан лишнэн. Вэ ги вэ мэ эрч хэ
мэнэ, зо дэйидэр дынцдэж ." Вонлода үэсэ : - " Ко вэ ти
ни мэхүэлэ. Бүн же ни гошинна." Үзүүэ хуа, ко мян
зучу фонли. Вон шуанзыни жижээ, мэнжинди үнли :
" Зыму вэмуди базы бу жижли ?" Вэ зуэтая, лин ги цэдэ
сынже вэ ба базы ду күнхө өндөр чарлэму ?! Зыму банди
гүндү зу бу жижли ?" Ийи щеч, нү, ө щусэ та нуали
дисонли. Та хавли йишн : - Лопэза, күэ чулэ ! Тади
шидур зэ вули вьяди. Зали ии да энг ёе гүэдий ханди ?
Вонлода кэ ханди : - " Ги ба базы өндөр наниши ?"
Шидузы үэдэ : - " Ги хан мэ үишин ! Бусы ни зуатан хили
өндөр шуанницима ?!" Вонлода ии тин ѿрдо базы дюли.
Та кэ ханди : - " Ги күэ чулэ, замуди базы дюли !"
Шидузы яитин, чели ии да энг гарчина ба энг он цуан хо,
псчу өн лэ, гүэжан ии дрон е бу жижли. Нани хан гэмийн
мэ дунтан, гуанди хохорди. Та үэдэ : " Лохан-я, ѿрдо
гүэдий ?! Заму жигы дисонли мэ дэргүэ цүнди. Зэдажон

заму өар бүсэ чүнжэн. Мянгуаншон цүрэ ду мэ дюгүэ
дундши. Гомын ё мэ кэ^ж Хүэйба базы доли ?! "Их тээл
гүэцү сэчийн ?" Вонлода өзин : - " шан^жанса ю ньн ту.
Зо өэр, базы ю мэ яон бонзиди, та хан ньн цима ?!"
Шидүэн өэди : - Ни щян бэ шүэ эн. Заму щян манманди
зо биха." Өэ шүэ хуа вон дунбяр Йикан, зыху кэ өэди
"Донцади¹⁶⁰ базы юни, ни кан зэ чынцади йуанзы". Вон-
лода Йикан, зыху өэди : - "Дүйдии ~~жэс~~^{жэс} Вонлода йи жон
зыху өэди" - "Дүйдии, ѿсы замуди базы. За ги подо
тамуди йуанили ?!" Е щусь зый тутуэли замуди базы,
да тамуди йуанзыни гүэни, щусь шинтуэли, зу өндө
тамуди йуанили." Шидүэн өэди : - " Ни ладоли ?! Ни хан
бу жьдома, Чынлоху зуэр зэ гэшн мэли хондид жувина.
Та си да суан бян базы мэни. Вэ дэ шүэлэли, та бянбу-
лэли, канжян заму^ж, өар ю бянийни^ж, та ѿ на г, эчили".
Вонлода өэди : - "На кэ бу чын ! Та дэсн ту замуди
базы ?!" Гужин өхэади хуа, түзы бу чы вэбянца. Та зынту
тудо мянтуршонли ?!" Шидүэн йи тин чечэрди өэсн : - "
"Ни щян бэ жон, ни дан йи жон^{Чынлоху} дан тицян, на
жо лёбүдчилли. Та дэнсн мянмынди ба заму базы тудичи
нин өон во дон йуан ма ?" Вонлода вьанди : - " Их өэр,

жысы замуги сыйчин ? Ен бусы тузы~~хан~~^{ту} шымуни?" Шиур
әэди : - "Е шүесе, та жанди замуди базы бяң-ди хо,
жеди чи мәни ". Вонлода әэди : - "Та мә ги заму яңчан
шю ба базы надо тамужя чули. Шыңон хан ю жұмужа же дүни
ди жынни ?! Вә жұхур да тамуди жяки на гүеләни" Ши-
ур әэди : - " Бу шин, ни да тамуди жяки на базыни,
жынжя хан фә, ту тамуди базыдини. Гүн вә қә, заму
ләңгір шю зә йуанни хан, ба ғында нензы ханщин шю ба
базы ги замули ." Вонлода әэди : " Хо үүи +"
"Ыра сыху ұзыло тәтә шин ләли. Нянжин зынкә әйкан, әэди:
" Э-ә, тан кө бу золи. Есы вә зуэтян қиди үзили. Тан
до ығы сыхули." Та канса Нәзин ағын қи жәдини. Хұжан
вон диха йи жан, ло тәтә ба лән нянжин ~~бу~~⁹⁴ қиди.
Зыны бянахади әбзы лян ии~~шон~~^{шон} ду мәшын, қуан цыйдели.
Та йұншу ии пый Нәзин зыху әэди : - "Челә ненжин ба
нянжин зынкә , йи жан әэди : - " Нен-я әрнитян бу золи".
Ло тәтә әэди : - " Тәен ба қуоназы ду ~~ж~~^жүкунли :". Нәзин
әеди- " Ке бу сыни, вә ғижуәли. Пуэ до гәшон мә базы
чини." Ло тәтә қечиди ба әрзы вынли : - " Ни мә шымуни?

Вэ бяняхади базы це ни ду цындели." Нэгэн үэдэ : -

" Вэ цынди-я " ... " Ло тэтэ үэдэ :

- " Хо ингэ хунсон дунци ! Вэ цили баянади гүнфу,

баянли циронди базы, ни ду ги вэ ций ванли. Ни хан

мэ са чини ? " Чиннээчин дэ щеди үэсн : - " Пен-я, ни щан

бэ зуэчи. Гичви вэ канци ни зүэтян хили баянли ии ванши

базы. Вэдэ щинни тэ нагуэ, вэ зыги хүэл бян, хүэй мэ

цэ хо ни. Сындынха ёе ни ложин шулуйий¹⁴¹. Вэ цэ ба ни

бяняхади базы цили ии өрон, зыху канлиха замуяя баянини.

Вэ цю щичули. Чийжан вэ ба базы чуан цили ёба, кэсн ~~вэ~~

вэ кэ щүэ хүэйли. Ло тэтэ винди : - " За наму йүйи ? "

Нэгэн үэдэ : - " Ни ё бу щин ни до нуанзыни канчи, вэ

баянли санши дуэ жонни. Ду кунди хокордили." Ло тэтэ

йитин, зыху үэдэ : - " Вэ цю до вэбян кан иихачини.

"

Ни ю са хуон чия! Лонён дэ үэдэ лян эрэй чули фонмын

лэдо нуанзынили. Ло тэтэ иккан, гүэжан ю ли кунзы

тэбазы фондини. Та шончян щивиди ли кан, үргы базы

бяанди ю чижэн, ю беше. Щинни үэдэ : - " яйн си. Ви

вэ бяанди ду хо". Нанщэнди щинни кэ үэдэ : " Кан та ~~сүж~~

сучон, энму чуя бян, мэшон баже цю бян цымущезы базы?"

Сы кэ чын чигуэ! Зуэли сан няанди баянсын өронли жиму

щезы яшы !" Ло тэте цэй цин кэ бу цин. Зу цыры сүрье

йуанзычизанди Вонлэда хан пэненции :

- Эй лөпэза , чынца нензы талу нээрму чөлөли !" Нээн

фэди : - " Ни щян бэ янчуан, бу ё вончу жынжя хан.

Заму вон цибяр хан." Жучи лэнгэр ли фан шын вон цин

ши бар хантуэли:-" Сын нали вэмуди тэбазэли ! Фили

бан е јё, щин бякхади санзы эрээн базы, лэнгэнзы щин

шынзы иунци данзы, хан-ю ли тё сонму бандан, чуан мэюли!

Лэнгы жын ли хан бу е цин. Нэчин щинни фэди : " Хуэли

жы йи хон, нен тинжэн лёбүүдий яндиг ма вэни." Та до

чёнгчынни, ханди : - "Эй ниму лэнгэр хон сани ? Вэ ю

мэ тут нимуди !" Ло тэтэ чуантин цялли ли тин, жынжя

жонди цыры базы үур, лян заму жарди базиди үур лиен.

та ээ щинни фэди : " Буйун ванли идинсэ жэнжэди.

Жын цыран ба вэ бякхади базы чуан цялли, хэпа вэ

сийчи, лян е јро ба жинжади базы түгээли." Ло тэто

дэ чиди ванли : " Нээрин , ни цэ шахуа. Цыры базын

зыму лэди ? Мяндай ви нен сыйчи, Нэдин ба зүэ е

хилиди сыйчи фэли. Ло тэтэ фэсэ : - " Их хон дади

дуңчи, жинтэн хузу !" Нээрин фэди : - " Нен-я, эн бусы

(бүтээ) тууди, энсэ вэ гын таму цехади, ни цожин (ж) ээ бякхади

базы, вэ щея во ги таму хуан." Ло тэтэ кэ винди : - " "Ги ни Вонда гэ үэлима ?" Нэгэн хуэйдади : - " Вэ тинди таму үиди щентанди, вэ мэю ганчин дүн таму, цю на гүэлэли." Дототэ үэди : - " Кү үэ, бу вэв жын ни зыри на, нэ үүсгэх туди !" Цагы сэхур өнлодада үучи лэнгэр гиди чөн үэди : + " Да нен, ни бэ жуэчими. Заму лэн-жэзы хан ю үэди сани, заму цю лянхи ии җязы ииён. Мэхур җыму бан, ба жигы базы ги вэди ѵунди Нэгэн үиги ии бар, өөрхү юли ээ хуанчи." Ло тэтэ үэди : - " На ѿ-¹⁵² щинма ?" Өнлодади шидур үэди : - " Да нен, ни зу бу иун иицилий. Зы ё вэ ѵунди ѵэди зу мекэ. Бу иун үэ-¹⁵³ че, сун є сундны. Сунги вэму дусы ѿи хуанни. Нэгэн үэди : - "Хоба ! Вэ цю ги гэгэд дэ сэсс до ѿе." Ло тэтэ ги эрэн үэди : - " Шо үэ хуа! Өнлийни ииди ¹⁵⁴ үнбинли, хан бу ги ии өндөгэ ба нэ сингээн сунгуэ-¹⁵⁵ чи!" Нэгэн жю ба бин күнзы ги чен сагуэчи, ханди: " Вондагэ, ѿ базы ! " Өнлода илан , цинни үэди: " Ждо бу цуэ, та до сийс , бу да мянни лэ ги чөншон сунгуэ лэли." Та ба базы өнши ѿгуэлэ, кэ үинли лэнбонгы дашон цю үэн да гэмшон зули. Чинчэжин е ба шызи өрн базы на шинэ күнхө өнлөйшон ли бын, вэхү ги лөсн үэди : - " сен-я, ии данди, хэр ¹⁵⁶

эли, мэ базычни." До тэтэ үэдий : - " Нэгэн ни кэ эндэ
 зүй мэмэли ё ю сан үүнди жын шинни : - " Чан ван бу ё
 жэ хуэ, мяндий ви нөн зэ ~~жин чин~~." Нэгэн үэдий :
 - " Нен-я, ни соящин. Хэр щүэхоли. Бэ су цэн мэ сэ янди
 нэмүүлий." До тэтэ үэдий : - " Ко, ни зочи, зо хүэлэ."
 Нэгэн дайнеди, зүй мин бийди базы вон гонсон зули.
 Цагын гэдий минзын жеди һандрорын. Амьсгалы да дэлхийн, Чин-
 тян жын дуэдихын. Их ганзорж якшодихье, тигүэ шонву
 жын ѿ санли. Нэгэн лэ до гэдэн шунли, канликан, зо
 дун да гэдий зүэбий щеншанди ю лигэ мэ бүди пузыни.
 Нэсэ лэнжян мынмян. Цагын ~~тузсы~~ җарди диндадига пузы.
 Нэгэн ии кан, зыху үэдий : Дуили, ѿ зэ զар мэба!" Та
 ба базы өөнхалэ, чыншу ѿ ба шынэн гэли. Нэгэн ба
 базы цун дун тур вон ци тур лигы, лигиди бэхали.
 Шынхо ба жиргы пузыди мын дучули. Оупузнинди җонгуйиди
 яикан чынлоху зэ пузы мынкурни бэ базычни, та лиха
 чечихали, зыху шинни үэдий : " Арасы са скчин?" Ган-
 жин ѿ вэн гүйшонди жэн : - " Жэриму, нийту сый ба
 чынлоху дынзуили? Гиму кан, зэ заму мынкурни бэли
 чимущезы базы!" даджакур үэдий : - " Та бусы зуэли бан-
 донээлима, шыму сыху чулэдий вэму ду бу эндэ. Вэму

139

виса цэлзүйл тани?" өргүүиди өрсөй : - "Энэ тэн мэй өз
та дуу шөтөшнэй өнлийн." Ка энэ өдци : - "Аудиний? Их
кэ вийн ийн вис, сонь вэмуу нары дийн зүй тани, вэмуу ги
та пий зүй. Напа ги та кэгэ цэн туни, сэдэй ба та чин-
зу." өргүүиди их тин хэргэх хуа-е дүү. Ихэвч мэйн вэту,
ба шу өнгүүн өдци : - "Пробусы Чандада ёнчилжээ?" Гүнцийн
гүнцийн! Гүнцийн! Их цүн шэтэ чулэли. Гүнцийн гүнцийн да
шины. Бэ дан юли гүндуу, яндийн нацер ююд их хуэ ёнчи-
ни." Чиннээчин өдци : - "Ше ий ще, өргүүиди хо ийн."
Өнгүүиди висли : - "Чандада ёнчилж, их бэлж эхмуу цэвэр
базы са сыйчин?" Нэхир хуэдэдэй : - "Энэ зүйрэ ще мэмчнэ
жүү дусы мөдийн." Өнгүүиди өрсөй : - "Хо, их зүй мэмэ
жэсн өнчжилж да гүүнмин сыйчин. Дэн биччюли, энэ цэснэг
чийн лүү. Манмарди мэмэ юу дали. Чиннээчин өдци: "Ще ён-
чиди ёнчийн. Энэ бу ту сан ёнч-лэн ёнчиди мыймийн.
Их бусагы хупу, хундузынци." Өргүүиди ю өснэй: Мэмэ
бу зэ да- цемонни, зэйн цэвэрчин ю хо. Нэсн ю ли б'ялж-
чи, да ёнчиди, их мэ базы ту ли хуэн. Их дээдээр вэ
хон. Банчиди сыйчин бусы бэхжэн гардиг. Гихон вүйн
санни." Чиннээчин өдци : - "Ихдиди, зүй ёнч мэмэ, висн
ту ли хуэн." Догууди их тин ширини Нанчи, сүй өдци:

"Да щучи, ни мэ базы, бу ний зэ өар мэ. Ни хая, ыры хоньни мэй юигы мэ базаци. Бинви мэ базаци юре базы ⁶⁷ дифонни, ё зэ нэтар мэ чини." Чинчэгийн вэндэ : -

"Мэ базаци дийсэн зэ на өарни?" ¹⁴⁵ Тонгууди хурцдац : -

- "Жэбазаци дийсэн зэ цэргэ төдий дин дүн Түрнү. Мэ базаци, мэ төцянци, мэ чүдү чинсы курччу. Дундид дүнчэй ду зэ нэжарни. Цэ ги ни чуры шуки, бе жэндэ базы мэ ⁶⁸ сүбүй чян, ни мэги эрбий юншга чян. Пүүдэдэд ни Ѣен ⁶⁹ сий бу мэ пяни, бинлэ нидэ базы бнади ѵешэ. Жэдэ ⁷⁰ ян, да я ний дин бу мэ бажанди, идчин мэ нидэ. ⁷¹ Бинви заму що кан яидэр ли, дуэ мэццер дундци. Ни дуэ ви ⁷² чин, ли чая сэж дуэли. Бу шон ци тян, нидэ мэ жэндэ ⁷³ мийшын ⁷⁴ ё чушили. Игры чуанынга, шыны суан бичиг ⁷⁵ Дансы мэ базаци жэн, дийсэн мэ нидэ, ногы сэжс нидэ Ѣё мөмэ зу чясли да мөмени. Ёнчян ё дали, таму мэ базаци жынму идчин мэ бу гүэ ни." ⁷⁶ Негжэвчэдэдэ : -

"На кэ бу шин, жинчя ган зэ зэ мэ тэнцдер, на кэ эз ⁷⁷ зу ни?" Тонгууди дэсн : - "Дундид, ни ын күнчдини. Ни-ди бын дали, ни ган таму зэ мэ тэнцдер." Чинчэгийн чэдэдэ : - "Заму гүон цэв мэй, зийнде дуэло чян?" Тонгууди пуччийн ѹи Ѣе, дэсн : - "Дундид, зорчийнди жын

хан зэ хутуни. Ны ба тамуди биди бу моли, нэхур ни
 ю чынли дүнүли. Нэ зэ ба цячан давон ба цунчанди нэгт
 га чий ду занди хүэлэн." Чыннарийн яи тин, одо ту
 ний даян өсөй : - " Тонгуцци, нидээрти түүх до хо,
 яесн хан ю ии онзин, ни моди түүхли, явшид бу моли.
 Чын хасны бу тин." Тонгуцци кэ өдэд : - " Чунци, ни
 197
 кэ хэн туали. Ни щен цыги мэ базын сэвон
 ярос ний
 ии жарли. Таму даян нүн салын дүйн талу ду ё мө, т
 бу мө, таму мэри сэхнүүцлийн. Чунци ни да суан зу мөмэ,
 198
 =
 Цян щё, ху да. На шоди жю нын бян дуэдий. Жю на вэдий
 ёбыгы мөмэ сэ, вэ доннан есы бэдиги щё бутанзы. Нэхур
 ю хо жити бутанзы, вэ жю щеччу цын түйилэ. Таму
 ду мэбугуэ вэ, бижя, ии жарди ду хүенли, ю шин
 вэ бижарли. До вурия чынли ёбму дади мөмөли. Тире
 цондиди бу пузы литу ѿсны вэдий да. Же бу пузынни
 199
 мэ вэдий хуаччан, ии пи бу ѿсны мэгнэ бий эрбаш чян.
 200
 Мэжуму 198 ө дый мэ. Иинви тин чын лэхүй эрши дуэ
 ли лу, ни щен мэжүү нин дуэ хуа аргы чян, бу по нээли
 тон лу. Ни ю ёр вэдий ёртын цонзэн ёбму мө. Гүэбулё
 201
 ии нян бян зэ ни ю нян ко бигу базын пузы. Нэгээ 202
 сэхе ни ээ гүйцэнзыни ии эзэ шин бу дунтан. 203

129

ләли дөн ку, чын ләли чын шу, ни дөсі да қорғауды.

Ни кай, нәжүр дүә дади түңәңде. "Да дөсін қацэди жүзү".

Нәзин Нитин ха-ха дацэди қәсі : "Дорнуди, на

199
дүри шүйи же ни зәзи қацә, бу гуан исемін қасы.

Дорнуди қәсі : - "На үчнди, изе мене сый е бу иен

сый. Зы е сый наң ба чын зыңдым, жәз дөсін болсын.

Чынан фәди хо, бу са чүннен, мә қаз өле." Нәзин динни

қәди : - "Ни сәрге щөзі раз арын си, то ~~жеке~~ күйкен.

Во Чыннәрін Ган на хан шүе мөмеки." Чыннәрін симу

, эзку суи қәди : - Жонгуди же түңүк шапи дөй базы

хансек чүнгипин-ю жеги вәди. Зе қә ма базиди дүсін

вәму базы цүнді жын, дүсін хүн дүзеди. Те жо ниidi

нәмұнан зұ, зынха лепін чын бу ту нәмәди чын. Манбұдды

ба вәди жибай ду наң зы тун. Дөн мян бу фә, бийди-

ни еси ма вә. Ни бә кай вә Чыннәрін жын чүн, зұ-

бу хали си наң же жын ма вә!" Нәнтын-тутуди қәсі:

"Далуанди вә ги зи щәди зыңғағи жүзү. Вужан ни

ба базы нағар жарла, жән мәни ~~сый~~ за әдер мәләни?

Нән ~~и~~ қәди : - "Вә зынан зу мәмә дар исемін бу мис,

~~жеке~~ би
вәсін жән тәгуәнди дө лу, жан шонди, шашон, бу жанни

=
шонди, Ни жо бә шон, сый кай вәди базы бенди жени,

Донгуди иитине,
донек башк ии еон

та зыган ёю мэ. Их сан тан бу ке дэр, вэ е бури.
 Бинеи вэ хан иди жардигүйн ю куанжан, ю ганчурин
 Зөвэ заму эржин е бу дуэ, ёб похьиди, бу шын
 жениди. Алиеви заму эржинди дэвчэн дун. дэвчэн
 похьен та цаги вэ, вэ хан бу чи "Дорнгууди дэвчэн
 Ган синчи, зүйни өвчүүчүүлэ, заму мянчан даханийн
 өдли: - "Күн, дуй, дуй!" Хуэзиму зэ либэр ии тин,
 мянди зүй ще, наан^ж күн өдли: - "Чиндоху хуа, ба хын
 вийн^ж цэ ма жинни. па ба замуди донгуйди ма хүэли.
 Та ба жиняя мэ зы зу, хан жоли дүэшо замзы, чили
 баатяны ку ше, гүнжүү, нэли ии дувьиди вээрин ма".
 Цанлин яигы хуэци өдли: - "Замуди донгуй е чав
 ма, бу нэ ма, Та бу си шин". Хуэци тэн өдлини
 канса, донгуйди жинлэли, та бу өдли. Хуэзиму ю
 эржин донгуйди няянтарди жинлэли, зүйни чөчөрдигүйн
 өндигэдэли: - "Бу өдцэ на яигы лян вэ бу дуй,
 ба чиндоху дафа өвдигүйн жар лэ, дүүрли өвдигүйн^ж Да-
 хур с бу лүнти та. ^ж Быгы сүнгэ гэмжиди жийн^ж е дуэли.
 Да генон жиди вон гүэ гүэни, да цая ии хан, пузы
 мянкурни бэдигүйн мэбазыди танзы, чинжирин вүэзвээ төвэ-
 шон, ю туй да зэ зүэ туйшон, зуади язи зүйдигүйн^ж өнзүн.
^ж Гүйн^ж гүйн^ж тайж

Лягы шу банди гэбэй, дэдэрди чушанцийн. Цаян өнгөтэй
 үзүүлж, иигээдээ : - "Их канчы бусы чындохума?"
 Их эргэ өдэдээ : - "Хөсөдий. Тинчэ та чули баянчныли."
 Ту иигээдээ : - "Их канчанлимэй, энэхүү гэчэ Гүйн
 үзүүлж, зу це мэмэ, мэ базындини." Дээрээ өдэдээ :
 - "Үргэ гөвөя е мэю мэ базынди. " Чинжээгээ цэндид
 гүнду дали, бу цаян иигээдээ мэ базынди. Шинийн жүүэлий
 юлий. Та зэ шинийн өдэдээ : "Вэ дансы, зэ хар мэбушон
 илэх, ялангуяа ба вэ на түмэ шинээ яссаны."
 Замужа нандийн мэ ю иигээжин мэ вэдийн базыма?! Напа
 вычийшийн, вэдийн ляшон е хо кан." Цун ээ шин түүн
 сүүцэндини, тинжан дунбояр ю жин вынди, эсэ сийдий
 базы, ба мынкуур дуулуу. Нэжин шинийн вон дун бяр
 ийкан, цун дунбояр лэли иигээжин. Тушон дээдээ лан
 ман нийгүүдийн чон санзы, эсэ сийдий
 күзы, бийсийдий го ер вазы, бийсон чиндууанзыдийн формар
 фынчир хэ. Фязышон дади иигээдээ цаян дазы, шоялан ю
 сэргээ зы, литу хуонди бу шоди чаян. Фынчир хынди

янки бу дуэ ю вүшү дуэ суи, хүснбай сайди лян,
 лэндэ хи мимо, ийлон ялан наячин, хүсннин жыннэ,
 то бизы лер, бэлэр зүй, лен перди хүзүнчлийн ии
 кан, сийнэлийн. Тасы дунжанжу Шегэдачунди жын. Фы-
 сагы лан¹⁵¹ базын чүшэх зөвч цувралын. Сийя крь са-
 та чи ги жынаж өрнүүэ, мэ ли мэ дүнгүү, по ли по туя,
 чу¹⁵² туин, фани¹⁵³ саруй. Сийяди юрга са си, та ду жыдо,
 Хулэ та нөхүли йигэ мэ янди момөнчн. Ээ жыты Банзу-
 чын дунтур ю дүэшоди ди. ду гүй та. Та дэвшигэ-
 рихүй, чиняиди гүнчу та чийли Шегэда ваниди
 йигэ цэвүли. Фы е суванса ки¹⁵⁴ бэ чинж¹⁵⁵, кысы жын
 чүнчнчиди цун¹⁵⁶ фахур. Та ю йигэ эрэй хансы хуахади
 чулитын цахур ё мэ вэ. Яни гүли энти чонгун, хуээд¹⁵⁷
 Та зэ зяни нан жанзын зэ чи, хэ бу шу. Фахуэ
 пуй чунжын кэ¹⁵⁸ бэ, тади щин щёдижин, бу лун
 саси, эн хепа жын ба та хуили. Та бу чончия жын.
 Яни дан йүн са дунди, та гэжин ё мэчини. Линви та
 хепа сый зэ ташон лун чин чини. Жы бийсөн тади
 кибэди бийн чин ги¹⁵⁹. Яни иунцдер бунийни, тади эрэй
 ё чини, та бу эхе чи. Жычи чини. Та өдрийн: - "Паян-
 чин жын бу хүэй мэ дунши". Та до¹⁶⁰ бусы па тади

155

эрээ, мө цүлийн^ж. Та хэпа тади эрзэнч дуахади, мө дүнгийн, ба чийн нийн чинка. Та лян тади эрээ ду бу цирэлүү, залыг ^ахэсэг ишон хуаншон, багади чяндазы лэ до гэвсон, доли цэрги пузы мянган, хамгийн Чиннэгийн ээ гар боди басын ба мянкур цүлийн. Та хамлийн шийн, ^жэхийн, эрээ зэрийн нийн. Орло та ханди ёё литу фэцэ. Ло-
лонтууди йитих ёю лэли. Чиннэгийн никийн цэн бизни
хүний яланхийн, шинийн цэдэл : " Ашгээдээ, фээр няан ниги
жалийн цоли. Мэ хүа ду до цирэлүү цирэлүү нийин вонгуэ
та, ижиний би сан, бэсүү : - Базын нээдээ ^жЧөнхүэй-
дэй ижсан, жинчийн Чиннэгийн, гэвчийн ижиний ханли яланхийн
ж " Чинчда щундима ?" Ни мома ! " - Дэ шоди ваялийн
яланхийн " Ни мө базыдиги ? Хо, ни бэ как мэмэ ёё ѿнсын
хүн хин мэмэ." Чиннэгийн ба ту ли ди е бу лүү та,
Чөнхүэйдийн ги тади базыдиги таизэнсон жэ гуэчи, шилти
пузы мянкуурли. Циргүүдиди ийнди чулэ, сэлгэти ли вяцди:
- " Чөнхүанвэ лэли! Ни хо! Дуэшэ жижэ мэ јан ни.
Иди шынти кэ хэ ? Ни мондига ? Ли бэх чин зүэ,
~~ж~~ да!" - цуан ба щүэмэмэдигүэлэй. Ги лоиуанвэ
да да!" Чөнхийдийн йитин, циргүүдиги ба та једи нуавэ,
ж

тэдэ ~~шины~~ роцнэнди, цэвудэ хуали. Шу ба хувы ии лу
 дэлтэй ⁵⁰ яисэн, зэ тух төбсний азэхали. Цүэ мэмэдн
 ба да до гүэлэли. Күэжиму яичи яванди : " ли ложиний
 мэцер шиму бу ? Эшму янсыди ? За ёндри янсан ду
 яни ." Ченхурдны Өснүү : - " За эн нөх ги хо бу."
 Күэжиму багуэлэй ~~эй~~ ли бий бу. Онгуйди е цудо гынчят
 үэдиди : - " Цары багабуди чий сий е хо. Гысъ вэ гэх
 чинту тэжин чулэдид. Гэрэй дин хэднүү хуэ. Цары дижэн
 зобуха, гэрэй ни до чий литу е зобучуло гыры хуэ."
Хүснэгт чинту цогуэлэ да кэ цангуэлэ, дотгуэчи щицид
 никан мизбаний. Та үэдиди : - " НИ ЦАРЫ БУ НИ БЭ ХУАЛИ,
 ГОРЫ ЦУХХЭДИ ИХН ЦУЭМО ЧАН НИ ПИ ?" Онгуйди үэдиди :
 - " ЦАРЫ ХУЭ БУ ГУЛ. ЕСДИ ПОНЯВА НИ НИ МЭДИ АЙДЕ БА
 БИЙ ЧАН. НИ ЦЮ БИ ЛИ ДЭЧ ЧИБИЛ ЧАН. Күэждий ИИ ТИН
 БЕ ТУ ҮЭДИ ЦЮ ДИН БАЛСАНГУЗЫ ИКЕЛ , ҮЭДИ - " ГЫРЫ БУ
 ЧУБУЛЁ НӨМҮЧӨЗҮ ЧАН. ГЫЧХ ХУЭ НИМУ ҮЭДИ ЖЯЧАН ТЭ
 ЦАЛИ. " Онгуйди ИИ ТИН , ВАХУ ҮЭДИ : - " НИ БЕХУЭДИ
 НИ ЖУАНГА ЖАЧАН. ВЭ ГЫРЫ ШО ЗИН ЦАРЫ ЧАН МЭРИ НИ.
 НИМИИ НИСҮ ЧОН МӨХҮУ." Ченхурдны Өснүү : - НИ ҮЭДИ
 ГЫРЫ ДАДИ ЖЯЧАН, ВЭ ЗАМУДЯГИ НИ ХУАН ЦЯЧАННИ ?"

Фонгуйди өэсн : - " Ний кан, дундри эн дуэшн чан ?" Хуэдний өэди : - " Ко, вэ ю ги ни ги ёобый вушы чан ". Фонгуйди дэ шеди өэсн : - " Нисы цацдини. Жуму ходи бу ю эн ёобый чан ?" Хуэдний өэди : - " Ний кан, ниidi бу, ган зэди зыни ии цун дуэ, ю дай шо эрбий чан. Шонту хан ющер щан гэда хан дай шо эрбий чан, ний кан, ю дуэшнди хи дяндянзы, ни же бынбу чынли чөмьидили. Аз ю дай шо эрбий чан. Чанжу ю шоли бабий чан. Ии дийн, чули бабий ю шынли ёробий чан. Вэ хан ги ни дуэ гили вушагы чан." Хүэхиму ли тин чуан ду Ѣели, сужан зүйни бу өдөрт, щинни өэ : - " Гыгы мэдүннди кээдли щинни. Ган ~~вэ~~^{му} тэди хуанзычини." Чаняаин вэ понбяр тинди щинни өэсн : " Гыгы ложижуэ тэ нэ, лян ёрты фонгуйди бонзуй." Фонгуйди өэсн : - " Иуанвэ нани ёрты фонгуйди бонзуй." Фонгуйди өэсн : - " Ии щен хан ю да гуэ, жуму фэлэ, вэди хуэ бу ён чяали. Ии щен хан ю да гуэ, жардид мозэн. Ии щен гиди гыгы ёячан лян бынчан ду канбучу. Фэбулэ, ни ю ииде вубычан." Хуэдний яитин, ба чяндаас нашон вон жавышон ии да, занчелэ вон вэ ю зу. Фонгуйди шончян дончу өэсн : - " Ии вэ тая ии бай чан. Хуэдний өэди : - " Вэ вэ тан саншы чан, ю ги ни чынли ёробий балыгы чан. Фонгуйди дэ шеди өэсн :

— "Шыэесы бу гу бынчян, вэ дансы гу быя, ю ги ни нади чи. Хүэдийн өдэд : — " Цын вэ мэцэр та~~х~~адар/лисүй, гүэлэ зэ өдэ." Чулэ ѿ да Нэжиди танзышон вонгүэ гуэдини цонгуйци кэ өдэд : — " Ни зэ тэн ицдер, вэ пий видер мэги ни." Хүэдийн өдэд : ! — " Вэ зэ нигячая ду бу тэн." Кан мэднүү цонгуйди ба ху⁸ өвзани, Чиннэчин зэ төвийшон дали хуали. Та өдэд : — " Мэги иили! То чянба!" цонгуйди иикан си бу дүй, ѿ зэ щирнүү өдэд : — " Нэжин ляк энгэ лотур щэнхө. Та на идё чянмо вэдийн ии пи бу. Кан энгэ "база вэ бу⁹ мэ¹⁰ дэдли зүли Чинлокули. Энгэ мэмэ вэ дан мэги, вэ ѿ пыили чаний. " Ю тин Чиннэчин өдэд : — " То чянба! Ба чян гили, ни ба хуэ нашон зу!" Хүэдийн иитин гаршили, щинни өдэд : — " Нэжин ги ва йуан мэмени, идё чян мо энгэ ии пи буни, до натар е мэчүүлэ энгэ хуэ!" Хүэдийн газарин да щанбонжон ба чандазы на халэ, чиншу то чуй идё чян фонту¹¹ өдэд : — " Иу Нэжин, зыху өдэд : — " Да щундци, мацаан ии, " Чиннэчин ба чян зөгүүлэ өдэд : — " Мэмэ сие ии, шиму мацан?" Нэжин бс чян намон, нали ии зори базы гиги Чинхуэдэй, зыху өдэд : — " Энгэ бэсэй ии зори хо басы, ю ченж, ю ми, хо сэхүүн!" Логур иикан ѿ лихжали. Бу пузенэдхи хувьшиж калын, ду тийн вон

*(нирцдани. Хурдын өэди : - "Вэ мэдүүсүү бу." нэрэн үэд
вэ күнгүү буди энэ шан")*

- "Вэ мэдисүү базы!" Хурдай өэди : - "Да щундүү ~~бүт~~
жиннөөчиле рэс : - ни ви са

брочу веди базы ги яячанни. Вэ хинтэн мө базы ту ии

хуэй. Ысын ту иирын мөрүү. иилан вэ бэ өндөр ?" ии

гили яячан, кэ всяацанди бу ё ! Иисүү чигдүүн лян вэ даад

- а ?" Хуяа фэба, ба яянчийн фидан, тыха ба Хурдай ха

хуэли. Та лян мон өэди : - "Да щундүү, ии бэ синчи,

базы вэ лихани, кэсүү ии жон базы нын цэвийнде чаянна?"

Чинлэху да зэндийн яячани нэ өэди : - "Яячанын ии

рихади. Вэ үэ щан хуа, нашон зу ! Бэ дэвшили вэдий

мөмэли!" Хурдай никан, өэди жын до ии. Ляятын шу

хачи нали ии жон базы . Зо хо иижон базы нын ии

иижнээр чаян, та ии це чаян мэли ии жон базы. Щиний өэди

" Вэ хан мэ хангүэ тэмүүн синчин ?!" Мэдээлүү күдү ба баат

нашон зули. Щанлин дүүнши с мэсүүшний. Бу нутгийнди

жонгуйиди никан , чийгни өэди : - " Айцэ бу шүэ. Нэ

донос ги вэ пин мөмэмий. Сий лөгөнчийн, чийннедин ги өдр

вэдий мөмө, та мэли базыли." Жонгуйиди чечердийн хуэ-

чийму өэди- "Хурдай заму гуан мэнбай". Нийтийн мөмө

зүбучийн." Хурдай заму түдийн цетүэли. Таму зо щиний

өэди : - " Айвасын дүүнли, ян гарли ¹⁵⁵⁷ мэ нэцэн

йүрж чинлэху. Ний буэ ний, ии бу дий шо, үади я вон

пузни ян, яба чыңын ^к ляни ^к шинни кү, зұлни
қабуучуло. наңчело, ниму ленгірди ¹⁵⁰ шыңын пәрін
шешеңде ходе, шинни қәди : " Ло ^Р аз, ве касын,
Чүн ари вонху мәдүни зе көнө о, көңелли ! "

Та шинни қәдини, хутинди ю жын виңди : - " Ақсай сал-
чи базы ?" пәрін тә ту никан, киге ло мала шүни линди
хәзы. ии канса, тасы хурдя мама. пәрін худаудаи : -
" Базын вәди . " Ло имама кә виңди : - " ии за
бу зе мә базын салған мә ?" Нәрін худаудаи : - " Вә
щая көни луандихын ¹⁵⁹ . әр наңнин". Ло мама кә виңди :
- " Ииди жи ии әрін базы мә дуәшс чаяни ?" бу пузни-
ди еркінди шинни қәди : - " ии дәли менли. ии дә
чаян ии қон базы. Гуан бо ии мәбүлік ^{ЗАВЕДИ} бу мә хан будай
чын. ии ган қә бу мә-я ? ии дән мә, лен сағын дәди,
ни шо ё мә !" Та салған гу, діниң да жаериму : - "
Чөнәнеба". Нәрін тинди ло мама виң әячендини, та
шо қәди : - " Ло мама, ии кан әң дуәшс чаян ?" Ло
мама қәдиси : " О-е, нало зу мемә бу е әячендини ?! Вә
ғәжін зыму тиңи ?" Нәрін қәди : - " ии ти дуэ вә бу
шын шуэ, ии ти по вә бу шын шо. досы бу ти, виңнін
шын оқиғасын. Зату досы киге жи. ии банты суан
сани!" Ло мама ии тиң, тоғынли. Та қәди : - " шең

ни чынбы ву мөм кө хүэци." Нежин қәди : " Ни бэ қаң
вәди мәмә ще. Вэ көсө ша лэ шы чи, ии ян ии үү, *бу*
чынбы → Пеще хундоян мөмжән. Айнда вубай, еди ли дө *чын да*
зуй тур, хунди ще мәтү чыкай шондоң, зүй ё дүэ *шын*
лөңгө чын, көсө нө жи *шын* ма, шинни *бү* фой күе." Ву
пүзинди хуәциму Нитин ю минбали. На наажин *бу*
туди, туди кан *шонгулдини*. Кан та зэ нөхар диди ту,
щуми бу жан, мәшөн бу туди ли хүн ии бын. Ло мама
фәди : - " Наму башчи, вэ жю ги ни ги шыры чын."
Чыннәжин шинни қәди : - " Но, гиди бу то. Ни тө ли
шон ба." Ло мама суишу тели ли ѡон базы, да кудәзяни
толи йиба чын. Шугули җур, тиги Нежинли. Та җади
базы, линди вава зули. *шонгулди* никан: " Жысты гүэ
сы. Айнда ги дүәшо чын, та жю на дүәшо чын? *шыны*
сичин вэ е *нообу чинчү*?!" *Лян* мөн ю цүндиди хуәциму
қәди: ! " Заму шонмынба! *шынтан заму хуанчи!*"
Гайчонди щансын қәди : - " *шонгулди*, бэ шонмын. Бисы
шынтан шон ли тян мынни, ханса иун бу кө мынлима?
Ни ё бу шон мын, шынтан Нежин зэ җар мэ иитян, миин-
тэн жю нуәдәс оячурли. Айнцы *шынтан* бу мөн *шын*
та тянтын зэ җар бу бэ базы". *шонгулди* лицен дүй,
феси : - " Наму жи *канди бү*, вэ *шонгулди* фөнзыни, ии

хуас ~~и~~ хуар чи ~~түрк~~ жыгу Нәжіл в тиңде ю
жын вен : - " Сөлди базы ?" төңди дүйсө чын ? Нес-
кин ии кан, шинни жо бу тоорин. Тасы тарки лигы ерчи-
ни. Чыннәцик хуәндәди : - " базысы рәди !" ары
щекуәзэй ии тин, вәху җәзи : - " ИН, цосы чындаеди ?"
Та ~~ли~~ ви сыйенди : - " Нескин вузели саккын берсөнзы,
шали сан нян зүк. Айдинса та мәндо, анын вүй бу жо-
шу. Зәңе бу ган мә сиякли, мәбазыдикчи ?!" та ю иишән
сүйчүни Нескини. Чыннәчин фәди : - " Ни мә базы мәба-
за ! ¹⁶⁰
Вә ~~жөн~~ ^М көли ләнгя ян вуэркя ии де чын ли жөн."
Сүйчөзы йитин, мә хо ииси тоорин, сүн бианни хычли
иишүн, шинни фәди : - " Чынноку, жөн чун жили.
Ии тон базы ии де чын, кө е наан җә, тиң та фә мөли
ләнгүли. Субудин анын хәшшөн ханбинди кын ё арын
базы чүкани. Цөхуа ии де чын, жан мә тарди базы ?!"
Жын дәди ще, ги Нескин җәсі : - " дүйн бу гүй ¹⁶¹ маңайланың
мәба ! " Фаба, жуаншын жо зу. Чыннәчин Зо жо калчу-
тади шинни жуали. Айнан жыны, та җәзи : ! - " дүйн
то чын ! мәри нили !" орчинни цекуәзэй җәсі : - " дүйн
мә фә мәди күд, иңдүйн !
Дә бу гүй, ~~ни за фә бү дүйн !~~ ¹⁶² ~~фә~~ җәзи : - " Бү
мо, ни за фә бү дүйн !" Эргинни фәди : - " Во дүйн бу дүйн,
иң дүйн ! Фә бү дүйн ! " Гөенинәздин фәди : - " Дүйн иң дүйн,
башын дүйн бол хади шинни. Ны ёссең иң чүнжүз,

ни ю бу вин. Зо өзүнгө момо цанса вин, юр є мэ.

Вэ чэ цангуа, то чанба ! зэ бу дурсуэ, ны канчани

мэю ?" ! " Зэсүэ ю ба барын чинч, боли. Өрчинли

щээн тикан сэчин бу дуй шиний өэди : - " Вэ цан

бу мэ ци нэ да бу кэ. Мэ цэсн сээсди домж."

- дэ фэди да ёни то чулэ ии дэ чан, - " Вэ мэн !"

Чинчирин цегуэчян, өэди : + " Тэри ! " Өрчинли

щехуээн нагуэ базы^и мэ, дучин зули. Цэнх сэйнсон,

ийгү чуан шыгы, шыгы чуан ийбэл, ба цыргы сэчин ду

жэцсли. Цыргы фэ : " Чинхлоху мэ базы ю бэ вин щячян,

дан вин, ю мэ". Гэргү цэ : - " Ии дэ чан, ии яон ба-

зы. Бу мэ хуан /хан/ бу шин." Жанму да базы танзы

туэ ду бу ган вин, гуон кан. Нэхин шиний өэди:

" Зынту жимуру сэн жан зу до вэдли тэгээн тэнчян,

гуон кан бу мэ, ё бу вин щячэн ?" Истин канса,

ийгү вин да танзы тэнчян Гүэрднэн, мянган зүй ёрчу

танзы ю жүннүүнди, яочу та ёён щёсү^и өэди. Гэхжү

зүйс тади ганчян ийбэр канди танзы ии бяр дян ту

дэди щё, зорсы бу вин щячян. Нэхин зо до жинчны хи

жигэ шэвэ бусагы хо дунши. Ган аригы сенбү, чи-я тади

еенч. Нэхин дян тиму зу Гүэрчи, зынту ижинчиди же гүэ

танзы, ба лён чи шу ийчийн ба лөнгэдий сээс чи хуту

ли зуяя. Ты ленгы жын : - " О-о-о ! ясна на ли ви ?
 Күэ сажу !" Нөхин ли зан ~~Ал~~ дин, түр ленгы жынди
 ли чи ду чубулэли. Нөхин җәсә : - " Точан ! мәни
 нимули !" Ленгы дин ғанчи жынди ли жын, Чынне дин,
~~(Тамыр өзүнди)~~
 җәди : - " Жыдае ли ба са мөрили өзмүли ?" Нөхин
 хуәндади : - " Базы мәти нимули !" Ленгы жын җәди :
 " Вәму ляя жынчын е мә вын, ли же вәму заму мә ?"
 Нөхин җәди : - " Жысы ло жынчын, ли дә чын, ли өзүн ?"
 Ленгы жын җәди : - " Вәму мә вын ници да чын ?"
 Нөхин виңди : - " Ниму кани мәю ?" Таму хуәндади :
 - " Вәму кани мәю ?" Нөхин җәсә : - " Ли бу җелима,
 вә жар гүйкү, кани до мә ! дуэ иу ~~жекуя!~~ То чын
 на базы !" Ты ленгы жын китин, әю дәйнди : - "Хо,
 хо, хо ! Вәму мәни, вәму мәни ! — Ганаңың дүн ёни ба чын
 точулә, җөйү Нөхинди. Нөхин цә ба түр ленгы жын ғонли.
 Таму ли жын нали тикшүн базы, зули мә ~~шүйкүн~~, ийги
 ман йүчүн киги туэли. Киги җәди : - " Ҙе ә бә кани,
 ли же е кани никани ?" Таму ленгы до гөчүр чын жын
 зу җәди : - " Чыннеңди мә базы тапшын ки бө көр

Нач кан ёю ё мө". Үй күлә пекин бантаян ~~и~~ мэчу
 яи өөн базы. Няккан шонгули, хан шыныли яи өөн базы.
 Та няккенең лиған, сенгилүү ти цы, ба яи яи өөн базы
 надо иичу, бөчелә үйли бу пузы ба хүэхи выяди : -
 "Оңгурдина?" Хүэхи хуэлдаци : - "Зө гүйцөнэнни".
 "Чин чүлә!" - Нёгин фыңкуди. Шүрэмэмэди доли гүйцөнэн
 ни, ба өнгүрдиди чинчулоли. Нерғын үэди : - "Вэ зэ ни
 ындар дацели бантаян. Дэ е мэ са ги ни дошс. ў ба
 үй ти өөн базы сун ги ни!" Оңгурдиди үэсө:
 - "Да щунди, заму зыкиди" Щунди хуэ би өз дашени."
 Нёгин үэди : - "Пиди хуади лисы вэ е мийнбили.
 Вий ё вэди ни есы бу жын жын. Вэ чуры лён чуан
 чимыйди жүйи, ни ё наажынли, вэ цэ мэди жячын ии дё
 жын ии өөн. Вэ зэ ниди ындар дацели бантаян, ёю суан
 өтөбий чаян, ии өөн, ду люхса, ёю суан ванли."

Себа, та ба базы өндө гүйтөнсли, элху кэ үэди :
 "Сыргы чаян бу мөн, дуекхүү ги ду үрин." Оңгурдиди
 тин, же лиғы чи-я, щуанди ба дузэ бу чи пэли. Щинни
 үэди : - "Үйдо бу цүэ, бу даян фэ бантаян мэ кэ
 өөн, вэ хан люхами ти өөн базы!" Нарын жудини,
 ажын бу газ өз. Нарын ножан, жарыс яи дэ ще. Та

Җәди : - " Но, жо, хо! жа да ишканы, вә да ляжаны."
 Мон же гуандон щявсан, ба сазы шули, зыку чиян гили.
 Нәрин ба чиян дегүәлә де җәди җәси : - " Қонғұйди миң-
 тян вә дән ! " Қонғұйди ғинни җәди : - " Актаң
 вә жән гуан мынни, пузы бу көли." Нәрин зуучу меніво
 ба шыныс вон ёни ии бон, ~~шыныс~~ де чиян вә гәбәйшөн
 Ай да, ғинни җәси : " Іә кан ни, шұздар вонху ни
 бә кибәли. Мон ни жәдо вә пепінді лиде ! " Ии бянни
 зудиен / ии бянни җәдини. Тын зудиен, құзметди зүшеп-
 си дүзи фәли. Та ғинни сәмүди : - " Ен зеті ҹан
 гуаны, хокор чашер ҹан, жакту вә ти жонен мәдер
 чади, на хүейчи ! " Тә ту ҹан лу бай ю лиғы је ҹаян-
 ҹуар. Нәрин зуғинни кан, лиман е до тәжін. Кә чө,
 қонғұйди чуләли, җәси : - " Чыңда щүндике. Ии ғен
 кә хо ! Ю шему си ?" Нәрин җәди : - " Вә ө щән
 чы ҹанни." Қонғұйди ғинни щүөй ии тән, җәди :
 - " Ни ө чы ҹан, кә мә ю хо чади. Қо сыйер ҹайтой
 ҹаян ҹан." Нәрин җәди : - " Вә хаба ләди цели. Ниму
 са хо ҹә ду мә өзіли ?" Қонғұйди жонан тап ҹәди :
 - " Ни хансы ту аты мәрү." де дә жа тиң, ~~жекали~~,
 Та выңди : - " Жекали веси ту ниты мәдү ~~биса~~ ҹә,

мэ ванли ?" өнгүйди ю үэ : - " Бүрэн ни үэ, бэму лентяй мэ кэ жонни. Синтаян ба җяту да Аиха, минтэй ё гуанынни". Чанжэрийн нүэ чечиди са өнгүйди вийди: " Өнгүйди жэму жэноди то, ници дэмэ ви шиму бу мэ чянни" ? Мэдүн та вон ця үэ, өнгүйди ю дали хуали: - " Үсүү бэму цв пиль өнкүүзү, заму щагы гэшөн ю лючига гуавэй ду гуан мянги. Нийгээн дусы щеси, цагы вэ¹⁶⁰онхи шу¹⁶¹булэ!" нэгэн ии тин шинжи өэди : " Үйснэгэ са сэчин ?" Зэхүү вийди : - " Зу мэмэ шуди шыму чини ? Өнгүйди үэсү : - " Ги бэ тили, ни дали цы сан нян гуанси бу ёрин, заму чьиц¹⁶²шон лэлить¹⁶³ жинвэ. Нэсн ю ииньли, ю вчян гусн чи¹⁶⁴лохын, чён гуацу, дэ нувьчи ван па нян." Нэгэн ии тин дуяли чили. " Вэ вийни, цагы щээн зэ¹⁶⁵ пар¹⁶⁶ту? Нин са, эс са мянзы ?" Чынлоху вийди. Өнгүйди хуэндаци- " Та бусы заму жарди нян, тасы вору, вэ шянци нян. Иланлэ нэсэти хүэшон хүэл ненжин. Аэ заму щагы дижон цо зэ шывгэкурни кэли ии зүэ жю лу, выхо өёди¹⁶⁷ жүйнму. Эн цун та кэли щага цо лу ложижму

Дэши, шин кэди мэдэн, бу э цэн си сан тэвни.

Алмэ бидичын бу цуэ. Эс үэ тали мөдөн хял-хо ё мэ

замуди щэнгэн. Чон ян үэдийн хо, бэй Санджли. Бу мэмэ

сай ё бу жон си, кэсн та ё цэ мэ, юн нэба. Ишён

тали хуэри, хан нийн наандын шукума. ~~таки~~ нэандын хан

нэ чынсан, юн лынли, сан сяни, ни бэ нинжуан фун

чир чы. Ни дансы тансян, жон ку, юн мэ, чу чуй

до да. Цо ханихи ни бэ үэ, юн лынли ни ё бэ үэ, ни

еси ии бэтан. Нотонди ии хан лэ жүнэлагуэлэ

до да. Таму хан үэсн, ёдвали жүнэяди мөмэлийн. Нэчин

ий тич заху фэди : - " Нан ни жыму ии үэ, тади мөмс

юн зу бучынли. Сын до тади натар чыганчни. Чан

чын бучын щесн, хан нэ тади иидун да. Но хан ниму

жиги мэмэ хо зули. лонгууди леэгэ шу бэ худи луан

бэди үэсн : - " Ни хан мэтийн щя хуй зүйн. Нэчин

фэди : " Ни вон щя үэ. " Ажигууди ю үэдэ : - " Зий-

жав тади чангуэр шоли. Бэмуди мэмэ ичэвч бэ хүэлийн.

Сий щеэ жиги нэба та до гин ю хули. Та нэандын даца

тади дэму, лэ до вэмуди чангуанчни. Түй чу чи

чан, дэдий зо мэдэ лэдий. Мимианди чи дэдийн нанди зу

цардини. Нандин чангуэр ё ма, каньян хуади ё шо

да. түснди сан чын зуужан, жеди за ю эх. на щэн
 вэмуди цэрги мөмө, эн дай чуцо эс. мэю циму ялан-сан
 тяңчи тунду, чөданди жын е бу ган лами. Күэйму
⁹⁴
голи бу ган холи. Чында шунди, на киртак очу
¹⁶³
 заму исли, вэ шызэ дуйбучини. ни еса бу шлястан,
 вэ ги ни чун бидер баяни сан. ни е бе ги чянни."
 Чыннеди ии тин донсы мимо додозы лихали. Ленты нян
¹⁶⁴
 чин зынди ляя хуан нишхали ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷
 ва бэзэнди дич
 чиди бэнди дуэ то. Та да хули ишшэн чэди :- "Чис
 вэни. Монгуди бу лун чычани. чи ба вэ чыбоки.
 Ни бу лун нагаэ, вэ ги ни чучи, та ю дуэдади бий-
 лин ¹⁶⁵, ган зэ вэмуди жыншон ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ви вончынба
 чэба, занче до зу. Монгуди чыншу ба та лачу, фэди:
 "Чында шунди ни кэ чибудын. Чынен чэ, Гуонгув бу
 лян ши ду. Жынжя ю шили, ю чын. шущади дацу ю шүэ.
 бүйи ю то, кунпа ни до нани чакуй, чи бусы быи
 шу ку." пэрин ии тин, хи-хици дийнде, чэди : "Гонгу
 ди вэ чүнш иилэ, до бу на, ю чынди жын, бу па ю шеди
 чын. Иэ дэсн со да бу пинди жын. исы нэгн нэба
 та хор санту любий, нэ чынму бу ку хүр та ¹⁶⁸. Санян
 туни вэ дали янжан, дамчали жын мин. голи йүлэ ¹⁶⁹

күнпэ шахуэли, өндөрээдэ гудан. Вэ ён хүэнхүй та-
 сары шыну хин." ээба дэ ву чусн чу ¹⁷⁷ зангуанэн,
 - "Инвн юндулү лоли. / Тонгуйди шин Нёра зу 2 и.
 шүдэдэ гуан. Санди шансэн, ню зий, эн нэр, өдэд:
 - "Чонжин бу ний бинни" ¹⁸². Эн ихуэй чиннэчин лян.
 "Шүнийдэ дунжя иочелэ ю си, ю күэ." Чиннэчин чи
 хүч-хүеди өрмий дын нянди вон "шүний" чили. Губурьи
 вселён хани гуанкан хынбудын ии бу та до төрччанай.
 Йин ён ба тади лу ий шүэ тадони, эн шыну хин,
 - "Нэхур цэ гэ вэдиншонди хин. Вон зувий" ¹⁸³ ле дэрийн
 лүүн он ба лянзы ии те, жинчилүү. Чинчи ликан, жинсн
 голу ман зүэ. Жыны жено, жыны кэ өндэдэ сэхэ.
 Та ликан лянгы ён зуэр бу мэй" ¹⁸⁴. Чиннэчин да
 ханий бинни: - "Тонгур, гунгуэлэ! Чиндаэ ё
 цэдээр!" Та жи линь ханди бу ^{Сэргин}, чинчилдэдэдэ шыну
 да луанли. Ихнэи жинчий Чиннэчинци энэ дүэ, эн
 тян та . Жинму канса, Чиннэчинди мян до нусий,
 гэбийшон дади шэри дэ чин, тин шин захицн. Кан
 ногы ёнзы во мадалэли.. Даажи биши-кузнууди өснэ:
 "Чынлоху да өрги шотэ чулэли." Нирэ өдэд: - "Сий
 ю дынзүйли тали. Каян шоты иисн, та бусы чи өнгөдий,
 дуэ ^{Бий}сан та юсы идсн лоли." Хаян ии ви өдэд: -

"Чынгы лугуанди дүрөзя есэрги жынвэ. Э ёсын бу ду та
киңиңиңиңе, ба чың җанни. Заму күэ зуба." Таму
ханци : - "Тонгуар сұандың!" 10 жән чыл^и, ба чан
тири зули, юди шапыры бәзбұла са чан гири зули.
Е ю жән ба цә қеха ба чан гири зули. Кей ю иш
дін жемімү дүзиң чыл, ба чан ма ти, чанда ии шуан
дэ ву нағи жемінді дөзы, ван. Потенци әйсан, чын-
нәндиңиңиң ту бу қын, ю жән қанзу^и ии шуан. Та
шының қәди : "Ардесең кийін жерсе мә қарнұа пемян.
Чың жын ханни әйсан, ба таму хичин әртің ёазмы."
Доңдай қуажиму шончан цыку. Ю жын Тонгуар лә до
пәкінди рұнчын дә үеди шәсі : "Да тең". Нәзин
хуәндади : - "Сүбәп, ни ее ө ша қасы?" Тонгуар ии л
інен, зыху винди : - "Ни аыму, ба вә үе сунан?"
Нәзин хуәндади : - "Ии ба вә үе тоғы, вә ба ии
бу үе сунанма?" Тонгуар қәди : - "Ва әрсін қалып^и".
Нәзин қәди : - "Вә жисы хуәнда?" Тонгуар қәди :
- "Ии жему хуәнда вә бу чы күнделіма?" Нәзин шәсі
- "Чы күнди чон зе, ни әю қенәндіңиңиңеңдер күн". Тон-
гуар Ыитин, шинчи қәди : - "Да бусын чы фанләди."
Га зо си дәди." Нәзин риң та жойынни, кеси ке йи
сащән : "Демуди дүнжая қонлұку Бу үе алему вугу оны-

862

эз

са, бу бу чи та ~~чынни~~^{чынни}. Сынчы ги дүкөлж ^жэсбүй".

ба чынни хүэ ~~я~~^ябули, эзку җәди : - "Иш с чи җан.

чиң до лү~~бонту~~^{бонту}." Нөхин Ванди : - "Лүшөн ткуялжанма

- "Нуяланжан!" - потсон хүндады. Долу Тонгуар ги

лүшөн жанди : - "Лүшөн наң иш еи ки!" Нөхин шүрү

лаягар шон лу никан/ есы ман тоңди зуер. Та жанли

ишиң : - "Чындае ё чи җан!" лүшөнди ~~жанзур~~^{жанзур} чеккенди

кие хэпа чүгү сасы, хэпа ~~лүнгүли~~^{лүнгүли} залы, е ба дөн

суавли зули. Нөхин жю зе ко башкорттың тиңчын жүзә,

ба чындазы вонха ни җон, пяцади ишиң, ба Тонгуар

хали һите. Та зе чынни җәди : - "Кидо бу дуа, ба

чынданди жын ду ха поли. Сынчыка, бәр мөйхү, "Чын-

нөхин шыму үи жон дае гу, ё чи җанди жын зуни. Жона

та ләр гуанзынди дундая ны чөлә, ба жүнделн лянгуни-

ли, но до бу шын. Сынчы сыйс Тонгуар мөнле җәди : "

"Ки Гуан, ни шыму жю, шыму цә?" - чи җангу?" Нө-

хин җәди : - "Шыму хо, ба шыму наилә! на шымуди

дин ходи дә ги өз на ни аүелә! да шо дә ләр хүй

шо мый ий өнөр на вүйин, вә шын чи дуэ, бу гули зе

ё!" Тонгуан житин, чынни җәди : "Сынчындын чын-

жан, "Та заңдо дуку жанли ми бен, едән дин ходи дә.

Цогруэй житин ми төрт зәди мөнлүан. Рүкү бу да

Айлан

Тонгугац ли кая, ли наңду дуанынели, бэдо
Нэгэнди манчали, ба ю ё тон коли. лерин да ку
чи цэ да ван хе цэ, ийсн-сан¹ чийгэх лиган эр-
кин. Э цэ тонгур сүйтэй ярийд. Тонгугац венди : - "

"Чи колима?" нагуэ т.э. пан ов цэдүү шүйжүү
ба шүүдээ нагуэ лигэ, на ци номи, эзхүү нийгэн,
дэргүү Номчили. Э налээли фанку ци. Нэгэн цанни ау,
цали ля² тонгугац ба зор сан хо, үеди : - "Ци
чэли ѿ лөн чи чян, си үүн ийзэн". лерин үэдий : -"
"Ги зоры лөнбэ", Тонгугац венди : - "Си виса ги
цэдүү цер чян?" лерин хүэлдэдий : - "Аж лүүдэй чансы
нэгэн нонги нимуди." Тонгугац шиний үэдий : "Гэв

буудий, чиму хүн, эрс чийжбын!" Энэхүү наанди ийншия:
"Ренчин шилён дүэ³". сямийнди хүээдэй цалинли ийншия
"До це!" Нэгэн чинийнэ ба икти де чян нон гэ-
бийлон ли да, ѿ ву мэбүү талу⁴ хүээр үэдий : - "И

"Ни ман ву. Ни мэ бархада сама?" лерин хүэлтүү
наанди ийнай хүээзы, ёди ту үэдий : - "Мэ бархада шиму."

Тонгугац үэдий : - "Вэ цэ ни мэ вис са сэсн, ни
мэ ги цанчай." лерин үэдий үэсн : - "Аж ниму
арнгууди үэ, ли вэ⁵ эх онсон." Тонгугац үэдий :
- "Ийнтий ... ийгүй, шиму цэр мэ ю ще онди."

Нэгэн үэсн : - "Ни бу хүэй до замуэ ¹⁷⁸ ний", мэдэгдэж
хүэй ёнхи, орчил." Төнгүаан цинни үэдн : - "И до
хүэй ёнхи, хүн худал." Зэхүү үэдн : - "Төнгүаан
вэму досы ю чон, бу гүэ заму, бу чаны." мэдэр ги
ни ти чон." Нэгэн үэдн : - "Зэ эн хүэй лэ 40
жилийн." Төнгүар үэсн : - "Ли бэ үзүүлэлийн" төрж бэ
яланхийн үэдн : - "Они ляя ни сэе чө !" Төс зэ
дээр чы ги дүрэ өнөөгтийн тийм да мэдэвн. ИЭ ВЫН
тиму, чондигүрэй ту? Ганган вэ ё чян?" Төнгүаан
лилан, эрүүл мэндэ орчин бу хо. Нэгэндээ бол лу диха ий
бон, хамли ийшнэн : - "Гуантонди, чин хөснүүлэ!"
~~178~~ ~~179~~ Луты ги жинхэн, гуантонди лэ до лужиний. Төнгүаан
үэдн : - "Чы бусина, чели бу ги чян!" Гуантонди
шиний үэдн : - "Чы щёны бусы хо жинхэнин
бийнцид тухо ¹⁸⁰ нэба, чия хо жин дундаж хипсон."
Та жинхэнэдэй шинж дүй Нэгэн үэдн : - "Ангруан,
мэдэвн наю чирли өн бу ги чянди ?" Нэгэн жинхэн,
вэндн : - "Ни цэсээ цэрги юлуди дүнгэдэй?" Гуантон-
ди хуэйдали : - "Вэ суйжан бусы бийнлэдэй дундаж,
чаны хулгуул вэ хоргуан!" Нэгэн үэдн : - "Бу цүэ
ба тэс зөни жарж чы ги дүн өн, чян доюдн ги бу
ри ! Ни ба да тэс бий вымуён ?! Тэс фатваан чы ги ду

Сарни с чан?!" -¹ се талтсан дэснээгээ сэвь. Ги нэ

Энэ тэн, энэ шийн чан чан дэснээгээ сэвь. Ги чан!?"

Гуантондигийн хүчний, фэлдигийн : - "Их чан да гүэр заа бу цөр

ли?!" Чиннээжин сэсэг : - "Дэслийн, да чуден наилэ, до

мо цагтуэйн ишиг ли. Тээвэр чөрнөгийн хүч, энмуухан

чан мөдүүшүү!"¹⁸⁰ Гуантондигийн тэн, энэхүү жинбүүлийн.

Та дуй тэнгүардигийн эркүүэшний үзүүлэлтээр чөнөхүү. Нэгэн

до цаманяа ба лүмэн дэслийн. Нэгэн дацаа ду шонлэлийн.

Гуантондигийн : - "Нэг та чан бэхмүүртэй лүүнэндигийн

лихэй!" Та гүэлэгчидын : - "Их бэ бүэ чин,

бэхмүүртэй дүүрэг. Ю шынүү си, дуй бэхмүүртэй дүүрэг чэни.

Задаа бу ган "шүү" нэчин чэдигийн : - "Вэ эсдигийн дэснээгээ
жин хөгжлийн, шинийн ийнхийн чийн хөгжлийн
намууди дүүрэг!" Таму ленгэр ~~жин~~ шонлэлийн саашы

шүэмийн хуэтийн шуны ду наади тэжүүэ. Шынүү тэжүүэ?"

Доржээн, лүрээн, дамнан дээн, гоммынди гарнэр,

дагтэй цаба, осчуу, хуван ю манжээв, хуван ю чөцэдигийн

шо. Гуантондигийн хийн, энэ ли дын, ги нэчин харли

ишигчийн : "На дандигийн хүчтэй, ни чы сан бу ги чин?"

Нэгэн мөмч, түнтүүдигийн чин бийнаа!"¹⁸¹ Гуантондигийн

сэргээ нийээ канба, ни хүн гардигүйнэ, це ни сүлсүрдигийн

чүүчийн! "Нэчин ли кан, хийдигийн чин лэндээ, ю

162

ба Гебенсон ши энди дө чян ги чуснэх хүчлийн ижла
 эрчүүчлийн ба да хийсэн түэшнэ¹⁸¹, бор нонэр ли
 чон, дуй тэ ийн тул, ба эрээн ли сан, чөнинь зуади
 буээн тул, ийн пивы тийцийндаа "хийн". Ийнде¹⁸² лэн-
 тээ дуэ туйзы лэчэншийн болсон ижлийн : - "Ду-я" ханли
 ийшин, үзди : - "Хо щеэмын, наану то сүн түмэн
 цувтуу, ээ лоху зуви ба мөрлийн чандадаа төс чухи
 мийлэ, пивиди дааэг чөцдөн. Биму гүэлэбэ ? Ө нийму
 эцэс чандадаа ёеди лихэ!" Гуантондийн ханлийн, ханли
 ийшин : - "Күэ яиму вонсон чуаж!" Цаяа дагдсан иж-
 шин ханди : "Да ! Да! Да!" Их чивон цээ, наажаач
 ээ ё дуниму. Сарын сыху яан хөнөдлийн ба дуним
 вилити шишбутун¹⁸³. Тындаа : "Чанлоху цээ хүэ жади
 шали. Та е бу датин аярыг луди дүнжаси сан. Та ээ
 иихүүрэй ээ хүэни. Нэрэг фэ : - "Ай Вир яан, чанлоху
 ээ ё датин миньнэли. Та зүснэ бу хона, энэ хав бу
 хындо та аярыжьнам?" Хуан та дээр чуэ бу на, нийму
 яан, даннаа ю ижининий." Цаяа сэргийн ижилдэгийн, ёр
 тин жанжэтту ма поди шэндийн. Охижу хүчлийн ийн аяц
 ю тин, ю хийн гомийн ханди ёэ : "Хүви цэнчин, ба ху чон
 ииха, бэ цэе ма ба нийму пын дэлли". Цаяа сэргийн
 вор дунхийн яан, да дун баяр поди лэли ийн пивизүүмэ,

нанзы чада ~~жакшыл~~ • жакшыл чынди ииңин, төрө 189 ма

185 менто ю вүчүн көбөй, ки өткөйдөн азат, музенди
лан чөвөнди яңсый ииңин. Надон чон аймак, көнчүк жакшыл
жакшыл, сөздөл сизүү, сыйынку, кийү күй күй, дю лан
гөн жын ииңин: Зуэшү деди жакшыл, кичу тики дамаскызы,
186 кирк жөнөн хүэ шокадт түнгиз, яң шунжалык төсүү.

Даңча канба, вон ленхачи ии ман до до ки кан, лу
мия гуандыни. Ю тиян лүшөн ии жакшыл жакшыл, жак
шондини. Та канса, ба өсн ду кын дүйнин, таңын ба
ма фанзэ луве ланганшон, жю өңүндү : - "Сүнви,
ниму күдө, лүшөн сасы?" Даңча үзү : - "Башар түр-
шонди чынлоху лян замуди гуантонди даңчи цылэли".

Чынлоху кийи иитин, ке өңүндү : - чынвый чынлоху салты
~~зәхади си фәйл өмөткү. Жакшыл жакшыл ии тики~~
шаму дин ? ~~Манай~~ дю ба чынлоху үзү : "Да е
хубили хубили чынлоху зөлтү Оу пасанди замуга жакшыл!"
- деба, ба жакшыл гуазы вон ма наңчашы ии да, ии
жүэ ба мын тике, вонлу топтомон чини, жүйлихүэй
чынлоху чини. Зе үзү, күрү жакшыл көпсүлдүн дүни күрүл-
мие чөлидүйүнди. Таму лөңгөр чинмян ю рүгү иидүн-
ди си чинлөли. Таму лөңгөр чинмян чөсли чөнхө, ба
чинлоху даңдар чөнөн вули, жакшыл ё күрүлөн үзү
Саңтуял да по чинакку. Ду зе таңуод чинделү.